

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Düzenleyen: Bilgin DK
2018-07-05

TASAVVUFUN MENŞEİ ve İMÂM-I ÂZAM EBÛ HANÎFE

“Rabbine nasıl ibadet edeceğini bilmek,
çok ilim elde etmekten daha hayırlıdır”

İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe

Hazırlayan : İsmailağa Te'lif Heyeti

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

SİRAC
Yayınevi

Bu kitabın bütün hakları, bir İsmailağa Derneği kuruluşu olan "Sıraç Yayınevi"ne âittir. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz.

ISBN: 978-605-85078-1-4

Baskı: İHLAS GAZETECİLİK A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad.
İhlas Plaza No:11 A/41
Yenibosna-Bahçelievler/ İSTANBUL
Tel: 0212 454 30 00

Sıraç Yayınevi

Tel: +90 212 521 72 45- Faks : +90 212 521 72 46

e-mail: bilgi@siracyayinevi.com

Online Satış: www.siracyayinevi.com

Bütün hamdler; kâinatı yoktan var eden, tüm zaman ve mekânları yaratan, kendisine dostlar seçen âlemlerin Rabbi Allah Teâlâ'ya aittir.

O Allah ki, ebrar kullarının kalplerini yakîn ve marifet ile nurlandırmış, âlim ve veli kullarının derecelerini diğerlerinden âli kılmış ve haklarında şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan kulları içinde ancak âlimler (gereği gibi) korkar."* (Fâtır:28) *"Haberiniz olsun! Muhakkak Allah Teâlâ'nın dostları için hiçbir korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklardır."* (Yunus:62)

Bütün âlemlere rahmet olarak gönderilen, Allah yolunun davetçisi, Rabbimiz'den gelen hidayet güneşi, âlemleri aydınlatıcı bir kandil olan efendimiz, sevgilimiz, Hazreti Muhammed Mustafa (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)e, onun diğer peygamber dostlarına, pak ailesine, ashab-ı ebrarına ve hesap gününe kadar onun yolunu takip eden bütün ümmetine salât ve selam olsun.

Tasavvuf; fıkıh, kelam, usûl gibi kökenlerini selefte bulan ve zaman içinde o temeller çerçevesinde tekâmül eden şer'î ilimlerin en büyüklerindendir.

Tasavvufun menşei ve tekâmül sürecinin doğru yorumlanabilmesi için selef-i salihînin hayatlarından alınacak önemli ipuçları vardır.

Adı ile anılan bir mezhebin bânîsi, fakihliği ile maruf bir şahsiyet olan Ebû Hanûfe (*Rahimehullâh*)'ın özellikle tasavvuf ilmindeki mevkiini ön plana çıkartmamızın sebebi bu sürece bir nebze olsun ışık tutabilmektir.

Böylelikle görülecektir ki İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*); fıkıh, hadis ve diğer şer'î ilimlerde imam olduğu gibi takva, züht, tasavvuf ve hakikat ilminde de bir imamdır. O, İslam'ın zâhirî ve bâtinî ilimler mirasının en büyüklerindendir.

İsmailağa Te'lif Heyeti

1.BÖLÜM

TASAVVUFUN MENŞEİ

1) Tasavvufun Kur'an ve Sünnet'teki Yeri

Tasavvuf, meyve ağaçlarıyla lebâleb dolu bereketli bir vadi, nefisleri tezkiye eden, ruhları yücelere taşıyan Rahman'ın rızasına erdiren büyük bir yoldur. Tasavvuf, yakîn mertebelerine ulaşmayı temin ettiği için dinin bir rüknü ve tamamlayıcı parçasıdır.

Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri meşhur bir hadis vardır. Hazreti Ömer (Radiyallâhu Anh) anlatır:

بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ، إِذْ طَلَعَ عَلَيْنَا رَجُلٌ شَدِيدُ بَيَاضِ الثِّيَابِ، شَدِيدُ سَوَادِ الشَّعْرِ، لَا يُرَى عَلَيْهِ أَثَرُ السَّفَرِ، وَلَا يَعْرِفُهُ مِنَّا أَحَدٌ، حَتَّى جَلَسَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَسْنَدَ رُكْبَتَيْهِ إِلَى رُكْبَتَيْهِ، وَوَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى فَخْذَيْهِ، وَقَالَ: «يَا مُحَمَّدُ! أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِسْلَامِ»، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْإِسْلَامُ أَنْ تَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ، وَتَحُجَّ الْبَيْتَ إِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَيْهِ سَبِيلًا»، قَالَ: «صَدَقْتَ»، قَالَ: «فَعَجَبْنَا لَهُ يَسْأَلُهُ وَيُصَدِّقُهُ»، قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي

عَنِ الْإِيمَانِ»، قَالَ: «أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»، قَالَ: «صَدَقْتَ»،
قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْإِحْسَانِ»، قَالَ: «أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ،
فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ»، قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ السَّاعَةِ»، قَالَ:
«مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ»، قَالَ: «فَأَخْبِرْنِي عَنِ
أَمَارَتِهَا»، قَالَ: «أَنْ تِلِدَ الْأُمَّةُ رَبَّتَهَا، وَأَنْ تَرَى الْخُفَاءَ الْغُرَاءَ
الْعَالَةَ رِعَاءَ الشَّاءِ يَتَطَاوَلُونَ فِي الْبُيُوتِ»، قَالَ: ثُمَّ انْطَلَقَ فَلَبِثَ
مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ لِي: «يَا عَمْرُ! أَتَدْرِي مِنَ السَّائِلِ؟»، قُلْتُ: «اللَّهُ
وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ»، قَالَ: «فَإِنَّهُ جِبْرِيلُ، أَتَاكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ».

"Bir gün Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in yanın-
da bulunduğumuz sırada kimsenin tanımadığı elbisesi
bembeyaz, saçları simsiyah üzerinde yolculuk eseri gö-
rülme-yen bir zat çıkageldi. Doğruca Efendimiz (Sallâllâhu
Aleyhi ve Sellem)'in huzuruna geldi ve edeple önüne oturdu.
Dizlerini onun dizlerine dayadı ve ellerini dizlerinin üze-
rine koyarak: 'Ya Muhammed! Bana İslam'ın ne olduğu-
nu anlat' diye sordu.

Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem): 'İslam; Allah'tan
başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasulü
olduğuna şehadet etmen, namazı dosdoğru kılman, ze-
katı vermen, ramazan orucunu tutman ve gücün yeterse
Beyt'i haccetmendir' buyurdu. Bunun üzerine o: 'Doğru
söyledin' dedi.

(Râvi Hazreti Ömer sözlerine şöyle devam eder:) Biz
buna hayret etmiştik. Zira hem soruyor, hem de tasdik
ediyordu.

(Sonra aralarında şu konuşma geçti:)

'Bana imandan haber ver.'

‘Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, bir de hayrı ve şerri ile birlikte kadere inanmandır.’

‘Doğru söyledin. Bana ihsandan haber ver.’

‘Allah Teâlâ’ya, O’nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da, O seni görmektedir.’

‘Bana kıyametten haber ver.’

‘Bu meselede kendisine soru sorulan, sorandan daha çok bilgi sahibi değildir.’

‘O halde bana alâmetlerinden haber ver.’

‘Câriyenin kendi efendisini doğurması, yalın ayak, çıplak, yoksul koyun çobanlarının bina yapmakta birbirleriyle yarış ettiklerini görmendir.’

(Hazreti Ömer şöyle anlatmaya devam eder:) Bundan sonra o zat gitti. Bir süre bekledikten sonra Allah Rasûlü bana: ‘Ya Ömer! O soru soranın kim olduğunu biliyor musun?’ diye sordu. Ben: ‘Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.’ dedim. Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem): ‘O Cibrîl’di. Size dininizi öğretmeye gelmişti.’ buyurdular.”¹

“İhsan” Kur’an-ı Kerim ve Sünnet-i Nebeviyye’de birçok defa zikredilmektedir. “İhsan” daha dünyadayken müminin huzur ve murakabe ile Rabbine bakıyor ve O’nu kalbiyle görüyormuşçasına ibadet etmesidir.

“İhsan” Kur’an-ı Kerim’de tek başına zikredildiği gibi “iman” mefhumu ile beraber de zikredilir:

﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

1- Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, no:50; Müslim b. el-Haccâc en-Nisâbü’rî, *Sahîh-i Müslim*, no: 8.

"İman edip salih ameller işleyenlere, Allah'a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve salih amel işledikleri, sonra Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iyilik ettikleri takdirde, (daha önce) tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur. Allah ih-san edenleri (iyilik yapanları) sever." (Mâide:93)

Bazen "İslam" mefhumu ile beraber zikredilir:

﴿بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾

"Hayır, öyle değil! Kim muhsin olarak (ihsan de-recesine yükselerek) kendisini Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır." (Bakara:112)

Bazen de "takva" ile beraber zikredilir:

﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾

"Şüphe yok ki, Allah Teâlâ takva sahipleri ve ihsan-da bulunan kimselerle beraberdir." (Nahl:128)

Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ashabından ihsan makamını bazılarına özellikle tavsiye etmiştir.

Ebû Zerr (Radiyallâhu Anh)dan nakledilir:

«أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أَخْشَى اللَّهَ كَأَنِّي أَرَاهُ،
فَإِنْ لَمْ أَكُنْ أَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَانِي.»

"Dostum (Rasûlüllâh) Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem bana, her ne kadar ben Allah Teâlâ'yı görmesem de O'nun beni gördüğünü bu yüzden O'nu görüyormuşçasına huşû içerisinde olmamı, vasiyet etti." ²

Abdullah b. Ömer (Radiyallâhu Anh)dan rivayet olunur:

أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَعْضِ جَسَدِي فَقَالَ:

«أَعْبُدِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ.»

“Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) beni tutarak: ‘Sanki görüyormuşçasına Allah’a ibadet et.’ buyurdu.”³

“Merfû” olarak rivayet edilen Zeyd b. Erkam (Radiyallâhu Anh) hadisinde Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurur:

«كُنْ كَأَنَّكَ تَرَى اللَّهَ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ.»

“Daima Allah’ı görüyormuş gibi ol. Zira sen O’nu görmesen de O seni görür.”⁴

Meşhur Hârîse (Radiyallâhu Anh) hadisinde Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ona:

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «كَيْفَ أَصْبَحْتَ يَا حَارِثَةُ؟»، قَالَ: «أَصْبَحْتُ مُؤْمِنًا حَقًّا»، قَالَ: «أَنْظُرْ مَا تَقُولُ؟ فَإِنَّ لِكُلِّ قَوْلٍ حَقِيقَةً»، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَزَفْتُ نَفْسِي عَنِ الدُّنْيَا فَأَسْهَرْتُ لَيْلِي وَأَظْمَأْتُ نَهَارِي، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى عَرْشِ رَبِّي بَارِزًا، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُونَ فِيهَا، وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى أَهْلِ النَّارِ كَيْفَ يَتَعَاوُونَ فِيهَا»، قَالَ: «أَبْصَرْتَ فَالزَّمْ، عَبْدَ نَوَّرَ اللَّهُ الْإِيمَانَ فِي قَلْبِهِ» وَفِي رِوَايَةٍ: «عَرَفْتَ فَالزَّمْ.»

“Ey Hârîse! Nasıl sabahladın?” diye sorunca Hârîse (Radiyallâhu Anh): “Hakiki bir mümin olarak.” cevabını vermiştir.

3- Ahmed b. Şu’ayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, c:10, s:389, no:11803; Ebû Nu’aym Ahmed b. Abdillâh, *el-Hilye*, c:6, s:115; Nûreddin Ali b. Ebî Bekr el-Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid ve Menbe’u’l-Fevâid*, c:10, s:229.

Heysemî bu rivayeti Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-Evsad’ına* nisbet eder ve rivayetin senedindeki ricali tanımadığını kaydeder.

4- Ebû Nu’aym, *a.g.e.*, c:8, s:202.

Bu defa Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sell-em*) ona: “Ey Hârise! Sözlerine dikkat et! Zira her sözün bir hakikati vardır.” deyince o: “Ya Rasûlellah! Ben dünyadan yüz çevirdim. Gündüzlerimi susuz (oruç tutarak), gecelerimi uykusuz (ibadet ederek) geçiriyorum. Sanki Rabbim’in Arş’ını seyretmekteyim. Öyle ki, birbirlerini ziyaret etmekte olan cennet ehlini ve ağlayıp dövünerek haykıran cehennem ehlini görür gibiyim.” dedi.

Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*): “Göreceğini görmüşsün ya Hârise! Bu halini muhafaza et. Sen Allah’ın, kalbindeki imanı nurlandırdığı bir kulsun.” -diğer bir rivayette- “Bildin (marifet sahibi oldun) ya Hârise! Bu halini muhafaza et.” buyurdular.⁵

Tasavvuf ehli “el-Ma’rife” kavramını, bu hadisi şerifte geçen «عَرَفْتُ» “bildin” ifadesinden almışlardır.

Bu rivayetler, bir kulun Allah Teâlâ’ya yakınlık kespmesini ve ihsan yani Allah Teâlâ’yı karşısında görüyormuşçasına ibadet etme gayretinde olması gerektiğini açıkça ortaya koyar.

Şeyh Ahmed Zerruk (*Rahimehullâh*) “Kavâidü’l-Tasavvuf” adlı eserinde şöyle der:

“Tasavvufun aslı ihsan makamıdır. Delili ise Cibril (*Aleyhisselâm*) hadisidir. Nitekim Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) kendisine sorulan ‘ihsan’ı, ‘Allah’ı görüyormuşçasına ibadet etmendir. Her ne kadar sen O’nu görmesen de O seni görüyor.’ buyurarak tefsir etmiştir.

5- Abdullah b. Mübârek el-Mervezî, *Kitâbu’z-Zühd*, s:315; Ebû Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, c:2, s:266, no:3367; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Kitâbu’z-Zühd’l-Kebîr*, no:971; Heysemî, a.g.e, c:1, s:57; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahâbe*, c:2, s:174.

Heysemî Taberânî’de geçtiğini belirttiği rivayetin senedinde İbn Lühey’e gibi araştırılması gereken bazı raviler olduğunu, İbn Hacer ise İbn Mübarek’e nisbet ettiği rivayetin senedinin Mu’dal olduğunu kaydeder. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Öyleyse tasavvuf, dinin cüzlerinden bir cüz ve ashabına öğretmesi için Cebrail (*Aleyhisselâm*) tarafından Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)e öğretilen bir ilimdir.”⁶

Şâh Veliyyullah Dihlevî (*Rahimehullâh*) “*Huccetullâhi'l-Bâliğa*” adlı eserinde şöyle der:

“Mukâşefenin manası, insanda yakînin galip olmasıdır. Bu da, o kimsenin sadece Allah (*Celle Celâlihû*)-nü görür gibi olması ve O’nun dışındaki hiçbir şeye aldırış etmemesi demektir.

Tıpkı Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in buyurduğu gibi: ‘İhsan, Allah’ı görüyor gibi ibadet etmendir.’ Amel ettikçe ve nefsi tezkiye ettikçe ele geçecek idrak ve yakın mertebeleri vardır.”⁷

Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) şöyle buyurur:

«مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ، وَرَأَتْهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ.»

“Her kim bildiği ile amel ederse, Allah ona bilmediklerini de öğretir.”⁸

6- Ahmed b. Ahmed b. Muhammed Zerrûk, *Kavâidu't-Tasavvuf*, s:24.

7- Şâh Veliyyullâh Dihlevî, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*, c:2, s:302.

8- Ebû Nu’aym, a.g.e, c:10, s:15; Zerrûk, a.g.e, s:37; İmam Gazâlî, *el-İhyâ*, c:1, s:71; Ebû Nu’aym bu hadisi Enes (*Radiyallâhu Anh*)’dan rivayet eder.

2) Tasavvuf Bidat Midir?

Bu ilmin doğuşu ve menşei hakkında "Hikem-i Atâiyye" şârihi Ebû Abdullah er-Rendî (Rahimehullâh) şöyle der:

"Tasavvufun özellikle son zaman mutasavvıflar arasındaki birçok meseleyi kapsayan hali, niçin sahabe ve tâbiîn döneminde görülmemektedir?" sorusuna şu şekilde cevap verilir:

'Hiç şüphe yok ki tasavvufun mahiyet ve özü, sahabe ve tâbiîn döneminde tam manasıyla bulunmaktadır. Tasavvufun hedeflediği hayatın onlar arasında yaygın olması tasavvufun kendisinin de bulunduğunu gösterir.

İ'lâ-i kelimatullah için gösterdikleri çabalar, insanları Allah (Celle Celâlihû)ne davet etmeleri, Allah düşmanları ile yaptıkları cihatlar tasavvufun hedeflerinden yalnız bir kaçıdır.

Ancak ashabı kiramun ve tâbiînün, tasavvufun asli hedefi olan bu gibi amellerle çokça meşgul olmaları, onların bu ilmi bütün ayrıntılarıyla tafsil ve tedvin etmelerine fırsat vermemiştir. Onlar zaten tevhid denizine gark oldukları için bu ilmi tafsil ve tedvin etmeye ihtiyaç duymamışlardır.

Toplumda iman ve yakîn nurları zayıflayıp dinden uzaklaşma başlayınca tasavvuf ehli kendilerini korumak için diğer insanlardan uzaklaşma ve el etek çekme yoluna gittiler. Böylelikle sonradan gelen tasavvuf erbabı sahabe ve tâbiînün tasavvufu tesis ve tedvin etmek için bulamadıkları zamanı, buldular." 9

İbn Haldun "Mukaddime"de şunları anlatır:

"Tasavvuf ehlinin yolu, sahabe, tâbiîn ve sonraki selef büyüklerinin asla ayrılmadığı hak ve hidayet yoludur. Tarikatın gayesi; ibadetlere sarılmak, boyun büküklüğü

ile Allah (*Celle Celâlihû*)ne yönelmek, dünyanın ziynet ve süslerinden yüz çevirip herkesin arzuladığı mal, lezzet ve şöhretten uzak durup zühd sahibi olmak ve ibadet için mahlûkattan kendini tecrid etmektir.

Bu hayat tarzı, sahabe-i kiram ve tâbiünde yaygın idi. Sonrasında dünyaya rağbet yaygınlaşmaya, insanlar dünya işlerine karışmaya başladı. Dünyevileşen toplumdan uzaklaşıp kendini ibadete hasredenler de ikinci asır sonrasında 'sûfi' ve 'mutasavvıf' adıyla anılmaya başladılar." ¹⁰

Ezher ulemasından **İbrahim el-Urcun** şunları söyler:

"Tasavvuf, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in ve ashabı kiramın büyüklerinin hayatlarında var olan tatbikattır. Marifet ehli âbidler, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) ve ashabın yaşantısından ve onların talebelerinden tasavvufun ismini olmasa da içeriğini ve hakikatini almışlardır.

Bu ilim, yaşayan birer örnek olan bu zatlardan talebeleri tarafından öğrenilmiş, onlardan başkaları ve onlardan da başkaları alarak günümüze kadar ulaştırılmıştır. Bu taife, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in ashabı elinde yetişen üstadlarının yolları üzerinedir.

Çok amel edip az konuşan bu zatlardan hiç kimse tasavvufu, kitap ve sünnetin ve Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in ashabının yaşantısı dışında bir şey olarak görmemişler ve mensuplarını 'salih birer mümin' olarak bilmişlerdir." ¹¹

Tarih âlimleri tasavvuf erbabının hayatları hakkında oldukça geniş malumat vermektedirler.

Ebû Nu'aym'ın "*Hilyetü'l-Evliyâ*" eserinde, **Abdülvehhab eş-Şârânî**'nin "*Tabakâtü'l-Kübrâ*"sında, **Ebû Abdurrahman es-Sülemî**'nin "*Tabakâtü's-Sûfiyye*"sinde,

10- Abdurrahman b. Haldun, *Mukaddime-i İbn Haldun*, s:37.

11- Muhammed Sadık İbrahim Urcûn, *et-Tasavvuf fî'l-İslâm Menâbiuhû ve Etvâruhû*, s:95.

Abdurraûf el-Münâvî'nin "Kevâkibü'd-Dürriyye"sinde, Kuşeyrî'nin "Risâle"sinde, Hücvîrî'nin "Keşfü'l-Mahcub"unda ve daha birçok eserde Allah (Celle Celâlühû)ne giden yolda insanlara yol gösteren sûfi büyüklerinden bahsedilir.

Bu eserlerde bu tâifelerin, dünya ile alakalarını kesmiş, mânevî hallere ulaşmış ve hakikatleri idrak etmiş kimseler oldukları anlatılır. Allah (Celle Celâlühû) bu zatlara melekût âleminin batınını açmış ve onları vasfına erdirmişti.

Bu zatların başında sahabe-i kiramdan Hazreti Ebû Bekr es-Sıddık (Radıyallâhu Anh), Hazreti Ömer b. Hat-tab (Radıyallâhu Anh), Hazreti Osman b. Affan (Radıyallâhu Anh) ve Hazreti Ali b. Ebû Talib (Radıyallâhu Anh) vardır. Sahabe-i kiramın büyüklerinden Hazreti Ali (Radıyallâhu Anh)'ın oğulları Hasan ve Hüseyin, Bilâl b. Rabah, Selman el-Fârisî, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Ammar b. Yâsir, Abdullah b. Mesud, Ebu'd-Derda ve daha sayamadığımız nice-leri vardır. Allah (Celle Celâlühû) hepsinden razı olsun.

Sonrasında tâbîünden büyük bir topluluk onları takip etmiştir; Üveys el-Karânî, Heram b. Hayyan, Hasan el-Basrî, Saîd b. el-Müseyyeb ve daha niceleri. Allah (Celle Celâlühû) hepsine rahmet etsin.

Sonrasında da ulema ve salihlerden büyük bir topluluk gelmiştir. Bu zatlar arasında, tefsir, fıkıh ve çeşitli ilimlerde imam olanlar vardır; İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, İmâm Malik, İmâm Şafi, İmâm Ahmed b. Hanbel gibi birçok isim. Allah (Celle Celâlühû) hepsinden razı olsun ve sırlarını pak etsin.

Onlar, kendi dönemlerinin Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e yakınlığı ve en hayırlı asırdan olmaları sebebiyle nice kemâlatla vasıflanmışlardır; takva, dindarlık, mücahede, kemali ihtimam ile ibadet, Allah ile huzur halini muhafaza etme, O'na karşı daimi bir boyun büküklüğü, dünyanın süslerinden yüz çevirme, zühd, edep, uzlet ve daha nicelet.

Böylesi bir hayatla basiretleri nurlanan bu zatların, kalplerinden taşan hikmet pınarları ve rabbânî sırlar sayesinde çevrelerindeki de nasiplenmiştir.

Onlar bu şekilde kendilerinden sonra gelen tüm sâlik ve üstadların imamları olmuşlardır.

Onların zamanında tasavvufun esasına dair kaideler belirlemeye ihtiyaç olmamıştır. Zira bu kaideler onların yaşantılarında zaten bulunmaktaydı.

Kendi lisanını tevarüs yoluyla bilen bir Arap kendi lügatını hiçbir irab ve lügat kaidesi bilmeden fıtrî bir iç-güdüyle konuşabilir. Böyle birinin lügat kaidelerini öğrenmesi elbette ki gerekmez.

İkinci asırdan sonra halk arasında dünyevi temayüller artmaya başlayınca ibadet ve taata yönelenlere “sûfi” denmeye başlanmıştır.

İşte bu ortamın doğurduğu ihtiyaçtan ötürü aralarından bir grup diğer ilimlerde olduğu gibi bu yolun kaidelerini ve edeplerini yazmaya koyulmuşlardır.¹²

İbn Zerruk (*Rahimehullâh*) şöyle söyler:

“Tasavvuf; kalpleri ıslah etmek ve o kalpleri Allah Teâlâ’nın dışındaki bütün her şeyden temizleyip, sadece Allah Teâlâ’ya yönelmek için var olan bir ilimdir.

Tıpkı fıkıh ilminin doğru bir şekilde amel etmek ve toplumun nizamını korumak için hüküm ve hikmetleri ortaya çıkarmak; kelim ilminin akideyi, burhânî deliller ile temellendirmek; tıp ilminin insan sıhhatini muhafaza etmek; nahiv ilminin de lisanı hatadan korumak için olması gibi.”¹³

Abdülvehhab eş-Şa’rânî (*Rahimehullâh*) bu konuda şöyle demiştir:

12- Abdülkerîm el-Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyriyye*, s:8; İbn Haldun, *a.g.e.*, s:370; Abdülkadir İsâ, *a.g.e.*, s:19-25.

13- Şeyh Abdülkâdir İsâ, *Hakâik anî't-Tasavvuf*, s:14.

“Bir kimse şer’î ilimlerde kâmil anlamda derinleşmediği sürece, tasavvuf ilminin şeriatın bir parçası olduğunu tam olarak kavrayamaz. Tasavvuf bir bidat değil, bilakis kitap ve sünnetten ibaret olan şeriatın bir parçasıdır.

Bir mesele kitap, sünnet, icma ve sahabenin amellerinde açıkça bulunan bir şeyse ona uyulması gerekir. Eğer bir mesele bu kaynaklarda açıkça zikredilmiyorsa ve onlara muhalif değilse, bu, dileyenin amel edeceği dileyenin de terk edebileceği Müslümanlara hibe edilmiş özel bir anlayış ve ilim olarak kabul edilir.

Tasavvuf, kitap ve sünnetle amel eden, aydınlanıp parlayan insan kalbine atılan bir ilimdir. Her kim kitap ve sünnetle amel ederse, ilimler, edep, sırlar ve lisanın tabir etmekten aciz kalacağı hakikatler kendisine verilir. Bu tıpkı, şeriatın hükümlerinden bildikleriyle amel ettiklerinde başka ahkâmın şeriat âlimlerinin kalplerine atılmasına benzer.

Tasavvuf; nefsini hastalıklarından temizleyip hevaya pay vermeden şeriatın hükümleriyle amel etmenin özüdür. Bu durum meânî ve beyan ilminin nahiv ilminin özü olmasına benzer. Bir kimse ‘Meânî ve beyan ilmi müstakil bir ilimdir.’ başka birisi de ‘Bu ilimler nahiv ilminin özüdür.’ dese her ikisi de doğru söylemiş olur.

Yani bir kimse, ‘Tasavvuf ilmi başlı başına müstakil bir ilimdir.’ dese de ‘Tasavvuf, şeriatın hükümlerinin ayrıdır.’ dese de doğru söylemiş olur. Ancak bu noktada şunu da ifade etmek gerekir ki, şeri ilimlerde kâmil anlamda ilim sahibi olmayan bir kimse, tasavvuf ilminin şeriatın özü olduğunu zevken anlama şansına sahip değildir.

Bir kimse tasavvuf yoluna girse, terakki edip derinleştikçe Allah (*Celle Celâlihû*) ona -zâhirî hükümlerde olduğu gibi- bir istinbat kuvveti verir.

Artık o kişi bu yolun vacip, mendup, edep, haram ve mekruhlarını tespit ederek tıpkı bir müctehid gibi hükümler ortaya koymaya başlar.

Müctehid olan birinin şeriatın vücubiyetine açıkça değinmediği bir mesele hakkında kendi içtihadıyla 'vaciptir' hükmünü vermesi, veli olan bir zatın bir mesele hakkında 'vaciptir' hükmünü vermesinden daha evla değildir.

Hulasa; bu zatların tamamı Allah Teâlâ'nın dini için seçtiği, şeri şerif kıstaslarına göre adil ve güvenilir kimselerdir.

Her kim dikkatli bir şekilde bakarsa görecektir ki evliyanın sahip olduğu ilimler şeriatın özünden alınmıştır. Başka ne olabilirdi ki?! Zira onları her an Allah Teâlâ ile beraber kılan şeriatın ta kendisidir." ¹⁴

eş-Şa'rânî (*Rahimehullâh*) "Mîzân" adlı eserinde de şunları söyler:

"Hakikat ehliyle, şeriat imamlarının kalamını karşılaştırdığımızda her iki taifenin kalamının da Allah (*Celle Celâlühu*) ve Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in kalamına muvafık olduğu ve her ikisinin de hak olduğu görülür.

...Mezhep imamları ortaya koydukları kaideleri nasıl ki şeriatın zahiri üzerine bina etmiş iseler hakikat ehli de kendi yollarının kaidelerini şeriat mertebelerinin en üstünü olan hakikat üzerine bina etmişlerdir. Onlar şeriatı çok iyi bildikleri gibi hakikati de bilmektedir."

Seyyid Ali el-Havvâs (*Rahimehullâh*) şöyle söyler:

"Mezhep imamları tâbilerine şeriat ve hakikati göstermek için mezheplerinde şeriatla beraber hakikat kaidelerini de kullanmışlardır. ...Onlar, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in hem hâl hem de kâl ilminde varisleridir." ¹⁵

Ebû Abdullah er-Rendî (*Rahimehullâh*) şöyle der:

"Aslında sûfilerin yolunun sıhhatini anlamak için nakli ya da akli bir delile dayanmaya ihtiyaç bile yoktur.

14- Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali eş-Şa'rânî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, s:4.

15- Şa'rânî, *el-Mîzânü'l-Kübrâ*, c:76, s:79.

Bu yolun ortaya çıkmasına sebep, Allah Teâlâ'nın kullarından seçtiği bazı kimselere bir takım sırlarını açmasıdır. Öyle ki bu sırların açığa çıktığı kimselerde bunların kaynağına dair asla bir şüphe söz konusu olmaz.

İçinde bulundukları bu hal, elde ettikleri ilimleri açıklamaya ve fâş etmeye onları adeta mecbur bırakır. İşte bu, ilmi yakîndir. Delillerin zahiri bazen bu ilimlere muhalefet ediyor gibi görüldüğünde bile bu böyledir.

Yakînden nasibi olmayan mümkirlere delil getirmenin de bir faydası olmaz. Zira onlar bunu kabul etmedikleri gibi tevile ihtimali olmayan kesin nasların dışında başka bir şeyi de kabul etmezler. Hiç tevile ihtimali olmayan kati bir nas ise bulunmamaktadır. Bu durumda ihtilaf kaçınılmazdır.

Eğer tevili mümkün olmayan naslar bulunsa idi, bu iki grup arasında halli mümkün olmayan ihtilafların zuhur etmemiş olması lazımdı. Ancak durum böyle değildir." ¹⁶

Hulasa; tasavvuf "ihсан" mertebesinden başka bir şey değildir. Rabbimiz (Celle Celâlühû) "ihسان"ı dinin rukûnlarından bir rukûn kılmıştır. Tasavvufun tamamı, Kur'an-ı Kerim'den, Sünnet-i Nebviyye'den, sahabe-i kiramın amelinden, tâbîinden ve onlardan sonra gelen İslam imamlarından alınmıştır.

3) Tasavvufun Mahiyet ve Gayesi

Rüveym (*Rahimehullâh*)a "tasavvuf nedir?" diye sorulunca: "Nefsi, Allah Teâlâ'nın iradesi doğrultusunda vakfetmektir." cevabını verir.¹⁷

Cüneyd Bağdâdî (*Rahimehullâh*) ise şöyle der: "Tasavvuf Hakk'ın seni sende öldürmesi ve Hakk ile diriltmesi, hiçbir şeyle alakan kalmayıp sadece Allah Teâlâ ile beraber olmandır."¹⁸

Şiblî (*Rahimehullâh*) şöyle demiştir: "Tasavvuf Allah'ın dışında hiçbir kasıt ve murâd olmaksızın Allah ile beraber olmaktır."¹⁹

Zünnûn-i Mısri (*Rahimehullâh*)a sûfiler hakkında sorulunca: "Sûfiler öyle bir topluluktur ki, her şeyi terk edip Allah Teâlâ'yı tercih etmişler, Allah Teâlâ da onları diğer her şeye tercih etmiştir." şeklinde cevap verir.²⁰

İbn Acîbe (*Rahimehullâh*) şöyle söyler: "Tasavvuf, meliklerin meliki olan Hazreti Rahman'a kavuşma yolunu öğreten ilimdir. Tasavvuf, bâtını, bütün rezilliklerden temizleyip faziletlerle süslemektir. Başı ilim, ortası amel, sonu ise ihsandır."²¹

Abdurrauf el-Münâvî (*Rahimehullâh*) nakleder: "Şöyle denilmiştir: 'Tasavvuf, gönlün bulanıklığını temizler ve doğru düşünebilmenin kapısını aralar.'²²

Şeyh Zerruk (*Rahimehullâh*) şöyle anlatmıştır: "Tasavvuf için yaklaşık iki bin tarif yapılmıştır. Tüm bunların özeti, Allah Teâlâ'ya sıdk ile yönelmektir."²³

17- Tûsî, a.g.e, s:49; el-Kuşeyrî, a.g.e, s:139.

18- Şihâbüddîn es-Sühreverdî, *Avârifü'l-Me'ârif*, s:62; Tûsî, a.g.e, s:49.

19- Sühreverdî, a.g.e, s:62; Tûsî, a.g.e, s:49.

20- Tûsî, a.g.e, s:49; el-Kuşeyrî, a.g.e, s:139.

21- İbn Acîbe, *Kitâbu Mi'râcât-Teşevvûf ilâ Hakâiki't-Tasavvuf*, s:23; Abdüllatif Sâlih Farfûr, *Usûlu't-Tasavvuf*, s:25.

22- Abdurraûf el-Münâvî, *Kevâkibü'd-Dürriye fî Terâcimi Se'âdeti's-Sûfiyye*, c:1, s:312.

23- Ahmed Zerrûk, a.g.e, s:22.

Sûfîlerin gözündeki tasavvufun gayesi şeriat-ı garrâyı hakkıyla yaşamaktan başka bir şey değildir.

İmam Cüneyd (*Rahimehullâh*) şöyle söyler: “Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in izini süren ve sünnetine sımsıkı yapışanların yolları maksuda erişir. Diğer yollar çıkmaz sokaktır. Bizim mezhebimiz şeriatın asılları olan kitap ve sünnet kayıtlıdır. Kitap, sünnet ve fıkıhı bilmeyen kimseye uyulmaz. Biz tasavvufu Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in hadisleriyle oluşmuş bir ilim olarak biliriz.”²⁴

Bazıları şöyle söyler: “Tasavvuf; tam anlamıyla ulvi ve güzel ahlaka sahip olmak, süfli ve alçak tüm kötü huy-lardan kurtulmaktır.”²⁵

Ebû Hamza el-Bağdâdî (*Rahimehullâh*): “Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’e, söz, fiil ve hallerinde tabi olmaktan başka Allah (*Celle Celâluhû*)’ne ulaştırıcı bir yol yoktur.”²⁶

Urve er-Rukî (*Rahimehullâh*) da şunları söyler: “Bir kulun Rabbini sevdiğinin alameti, o kimsenin Kur’ân-ı Kerim’i sevmesi ve onunla amel etmesi, Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’i sevdiğinin alameti ise onun sünnetiyle amel etmesidir.”²⁷

Abdülkadir Geylânî (*Rahimehullâh*)’ın ifadesiyle: “Kur’ân-ı Kerim ile amel etmen seni o Kur’ân’ı gönderen Allah (*Celle Celâluhû*)’ne, sünnet ile amel etmen de Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’e ulaştırır.”²⁸

Sûfîler, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’e sözlerinde ve fiillerinde tabi oldular. Çünkü onlar Allah Teâlâ’nın şu âyet-i kerimesini işittiler.

24- Ahmed Zerrûk, *İddetü’l-Mürîd*, s:36.

25- Ebu’n-Nasr Serrac Abdullah b. Ali b. Muhammed b. Yahyâ et-Tûsî, *el-Lûm’a fi’t-Tasavvuf*, s:49; Ahmed b. Muhammed b. Acîbe el-Haserû, *Şerhu’l-Hikemi’l-Atâiyye*, s:5.

26- Ebû Sa’îd Ahmed b. İsmâ el-Harrâz, *Kitâbu’s-Sıdk*, s:12.

27- Şa’rârû, *Tenbîhü’l-Muğterrîn*, s:333.

28- Seyyid Abdülkâdir el-Geylânî, *el-Fethu’r-Rabbânî ve’l-Feyzu’r-Rahmânî*, s:76.

﴿وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا﴾

'Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de size yasak ettiyse ondan sakının.' (Haşr:7)

...Kurtuluşa ve felaha kavuşman ancak kitap ve sünnete tabi olmakla mümkündür." ²⁹

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (*Rahimehullâh*) şöyle demiştir: "Kitap ve sünnetin tanımadığı ve kabul etmediği her keşif batıldır." ³⁰

"Yiğitlik sünnete tabi olmaktadır." ³¹

Ebû Yezid (*Rahimehullâh*)a "sûfi" hakkında sorulunca şöyle cevap verir: "Sûfi, Kur'ân'ı sağ eline, Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in sünnetini de sol eline alan kimsedir." ³²

eş-Şa'rânî (*Rahimehullâh*) şunları söyler: "Bütün sözlerimiz, fiillerimiz ve inançlarımızda 'Sünnet-i Muhammediyye'ye tabi olmamız için bizden bir söz alındı. Herhangi bir meselede, kitap, sünnet, icma veya kıyasdan bir delil bulamazsak o meseleyle amel etmeyiz. ...Bundan kaçınmamızın sebebi Şeriat-ı Ahmediyye'ye bidat karıştırma korkusudur.

...Tasavvuf, kitap, sünnet; nebiler ve seçilmiş kulların ahlakı üzere bina edilmiştir. O yüzden Kur'ân, sünnet veya icmaya açıkça muhalefet etmediği sürece tasavvuf ve ehli tasavvuf zem edilmemelidir." ³³

Şöyle anlatılır: "**Ebû Yezid el-Bistâmî** (*Rahimehullâh*)-ın yaşadığı yerde ibadet ve zühdüyle bilinen insanların rağbet ettiği bir zat vardı.

29- Geylânî, a.g.e, s:162, 186.

30- Sühreverdî, a.g.e, s:61.

31- Kuşeyrî, a.g.e, s:113.

32- Ebû Tâlib el-Mekkî, *A'mâlu'n-Nebiyyîn ve's-Selefi's-Sâlihîn min Semerâti İlmi'l-Kulûb*, s:250.

33- Şa'rânî, *Levâkihu'l-Envârî'l-Kudsiyye fî Beyâni'l-Uhûdi'l-Muhammediyye*, s:14.

Bir gün yanında bulunan bizlere: 'Kalkın! Kendisini 'veli' diye meşhur etmiş şu adama gidip bir bakalım.' dedi. Adamın bulunduğu bölgeye gittik. Adam evinden çıkmış mescide gidiyordu. O esnada kibleye doğru tükürdüğünü gördük.

Ebû Yezid el-Bistâmî Hazretleri bunu görünce hemen: 'Dönün!' diyerek o kimseye selam bile vermeden geri döndü.

Sonra: 'Bu adam Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)-in edeplerinden bir edebe riayet etmezken nasıl olur da -iddia ettiği gibi- sıddık ve velilerin makamlarından bir makam üzere olabilir?!' dedi." ³⁴

Muhyiddin İbn Arabî (Rahimehullâh) kendisinde bazı harikulâde haller ve tecelliler görmeye başlayınca kendi kendine şunları söylemiştir:

"Ey nefsim! Cibilliyetine muhalefet etme arzusunu koyan ve seni tüm zemmedilen vasıflarla yaratan Zat-ı Rahman'ın izzet ve şerefine yemin ederim ki, senin bu hallerin Kitabullah'a ve Sünnet-i Rasûlullah'a uymadığı sürece, ne bu hallerine kapılacak ne de seni tasdik edeceğim.

Bu hallerin ancak Kitabullah ve Sünnet-i Rasûlullah'a muvafık olduğunda ve sende ufacık dahi bir yanlış görmediğimde tasdik ederim." ³⁵

Mevlamız (Celle Celâluhû) bir âyet-i kerimede şöyle buyurur:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾

"Andolsun ki, Allah'ın Rasûlünde sizin için güzel bir örnek vardır." (Ahzab:21)

Şeyh Ali el-Havvas (Rahimehullâh) şöyle buyurmuştur:

34- Sühreverdi, a.g.e, s:61.

35- Muhyiddin b. Arabi et-Tâi el-Endülûsî, *Ruhu'l-Kudüs fî Muhâsebeti'n-Nefs*, s:27.

"Nasıl olsa ezelde kaderimde yazılmıştır' diyerek bir gevşeklğe düşüp de duayı terk etmekten sakınasın! Yoksa sünneti terk etmiş olursun. Zira -ister icabet olunsun ister olunmasın- duanın bizzat kendisi ibadet ve sünnettir." ³⁶

Büyük imam, İmam-ı Rabbânî Ahmed Faruk es-Serhendî (Rahimehullâh) şöyle buyurur: "Allah Teâlâ:

﴿وَأَنْ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ﴾

'İşte bu, benim dosdoğru yolum. Artık ona uyun. Başka yollara uymayın.' (Ahzab:21) âyet-i kerimesinde Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ümmetini dosdoğru yol, bu ümmetin dışındakileri ise takip edilmesi caiz olmayan diğer yollar diye isimlendirmiştir.

Allah (Celle Celâlühû), Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'i bütün kâinatın en faziletlisi ve en kıymetlisi yapmıştır. Salâtların en faziletlisi ve selamların en kâmilî onun üzerine olsun.

Allah (Celle Celâlühû), Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in yolu üzere istikameti bizlere rızık olarak versin. Çünkü razı olunan bu ittibanın ufacık bir zerresi, dünyevi ve uhrevî tüm nimet ve lezzetlerden katbekat üstündür.

Fazilet; Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in pak olan sünnet-i seniyyesine tabî olmak, meziyyet; onun şeriatını yaşamaktır." ³⁷

Ali el-Havvas (Rahimehullah) şöyle der:

"Bizim katımızda bir insan, ilmini, müctehidlerin aldığı kaynak ve merkezden almadığı sürece kâmil biri olamaz." ³⁸

36- Şa'rânî, Kitâbü'l-Cevâhiri ve'd-Dürer, s:74.

37- İmam Rabbânî Ahmed Farûk Serhendî, el-Mektûbât, c:1, s:54, 117.

38- Muhammed Seyh Şarkî Amrî et-Ticânî, Buğyetü'l-Müstefid li Şerhi Münyeti'l-Mürîd, s:14.

Tasavvuf büyüklerinin, kendi yollarının keyfiyetini beyan eden bu açıklamalarına bakıldığında, Allah Teâlâ'nın kitabına ve Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in sünnetine sımsıkı yapışma hususunda ne kadar dikkatli oldukları görülür. Bu zatlar, Kitabullah'a ve Sünnet-i Rasûlullah'a ittiba konusunda en iştiyaklı kimselerdir.

Bu yüzden de şer'î ilimleri öğrenmeye son derece teşvik etmiş ve şeriata muhalif bir durumun zuhur etmesine de asla tahammül göstermemişlerdir.

4) Tasavvufun Hükümü

Tasavvuf, Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in -Ceb-rail (Aleyhisselâm) kendisine nasıl anlattı ise o şekilde ortaya koyduğu, ittiba etmemiz emrolunan selefin yol ve ahlakıdır.

Tasavvuf, kişinin davranışlarını bütün kir ve paslardan temizleyerek süsleyen, nefsinin arzu ve isteklerine muhalefet edip terbiye eden, bütün şehvetlerden ve Allah Teâlâ'nın sakınılmasını emrettiği rûhî hastalıklarından koruyup tedavi eden yegâne şeydir.

Tasavvuf, ilim ve amelden sonra dinin üçüncü rûknü olan ihlâsî îfâ etmektir. Bu da dinin ancak tasavvufla kemale erebileceği anlamına gelmektedir. İşte bu yüzden tasavvuf ilminde terakki etmek herkes için vaciptir.

Mevlamız (Celle Celâlihû) şöyle buyurur:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾

“Elbette nefsi temizleyen kurtulmuştur.” (Şems:9)

Ebû Hâmid el-Gazâlî (Rahimehullâh) şöyle söyler: “Tasavvuf ilmini öğrenmek farz-ı ayndır. Çünkü nebiler dışındaki herkesin kalbi maraz ve ayıplarla mübteladır.”³⁹

Allâme İbn Âbidîn (Rahimehullâh) “Dürrü'l-Muhtâr Hâşiyesi”nde şöyle der: “İhlâs ilmi; kendini beğenme, haset, riya gibi kötü ahlaklardan kurtulabilmek için farz-ı ayın olan bir ilimdir.

Halbuki kibir, cimrilik, nefret, aldatma, gazap, düşmanlık, buğz, aç gözlülük, gösteriş, hıyanet gibi nefsin daha nice hasletleri vardır.

...Sıradan herkes bu kötü huyların etkisi altındadır. O yüzden bu kötü huyların izale edilmesi için ihtiyacı olduğu kadar “ihlâs ilmi”ni öğrenmek herkese farz-ı ayındır.

39- İbn Acîbe, Şerhu'l-Hikemi'l-Atâiyye, s:8.

Bu ise ancak, bu kötü hasletlerin ne olduğunu, sebeplerini, alametlerini ve tedavi yollarını bilmekle mümkün olur. Çünkü şerri bilmeyen kendini bir anda şerrin içinde bulabilir.”⁴⁰

Muhammed el-Mağribî eş-Şâzelî (*Rahimehullâh*) şöyle söyler: “Mutasavvıfların ilminin kıymetini ve şerefini anlamak için Musa (*Aleyhisselâm*)’ın Hızır (*Aleyhisselâm*)’a:

﴿هَلْ أَتَبِعَكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَ مِنَّمَا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾

‘Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen şartıyla sana tabi olabilir miyim?’ (*Kehf*:66) demesi şeref olarak yeter. İşte bu, hakikat ilmini öğrenmenin vacip olduğuna dair en büyük delildir.”⁴¹

eş-Şa’ranî (*Rahimehullâh*) şunları söyler: “Ehlullah, bir insanın zahiri ve batını, zemmedilen bütün vasıflardan temizlenmedikçe ne namazda ne de başka bir yerde Allah Teâlâ’nın huzuruna çıkmasının sahih olmayacağı hakkında icma etmiştir.

...Tarikat ehli, bir kimsenin namazının sahih olabilmesi için, Mevla’nın huzuruna çıkmasını engelleyen zemmedilmiş bu sıfatları gidermeye vesile olacak bir şeyh efendiye ittiba etmesinin vacip olduğu hususunda icma etmişlerdir. Bu, ‘Vacibin ancak kendisiyle tamam olduğu şey de vaciptir.’ kaidesi kabilindendir.”⁴²

40- Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr Ala’d-Dürri’l-Muhtâr*, c:1, s:31.

41- Şa’ranî, a.g.e, s:5.

42- Şa’ranî, *Levâkıhü’l-Envârü’l-Kudsîyye*, s:8-9.

5) "Mevzû" Rivayetler Meselesi

Münkirleri tarafından tasavvufun menşesine şüphe düşürmek için sıkça tekrarlanan diğer bir husus da sûfilerin kitaplarında yer yer karşılaşılan mevzu hadislerdir.

Bilindiği gibi mevzu hadisleri her hangi bir konuda delil olarak zikretmek, onunla amel etmek veya onu rivayet etmek caiz değildir, sadece onun mevzûluk derecesini beyan kastıyla rivayet edilebilir.

Ancak şu da bilinmelidir ki mevzu hadislerin zikredildiği yerler sadece tasavvuf kitapları değildir. Tefsir, tarih, âdab, lügat ve fıkıh hakkındaki çeşitli eserlerde mevzu hadislerle karşılaşılır. Yani sûfiler bu işi ne ilk ne tek yapan gruptur.

Ayrıca sûfiler, yollarının aslını esasını, adap ve erkânını mevzu hadisler üzerine değil, bilakis Kur'ân, sahîh sünnet, sahabe, tâbiîn ve tebe-i tâbiîn amellerine bina etmişlerdir. Bunu yaparken de yalnız müctehid ve muhaddislerin menhecini takip etmişlerdir. Başka türlü de olamazdı zaten.

Zira insanların ittiba ettiği bu tasavvuf imamları, birer şeriat âlimi hatta şeriat ilminin her kısmında önde gelen üstadlarındandır.

Sûfi eserlerde bazen mevzu hadislerin, -bir esası inşa etmek için değil ama belki nass ile sabit olan bir aslı teyid için- ârızı birer delil olarak zikredildiğine ya da faziletli olan amellere teşvik için nakledildiğine de şahit olmaktadır.

Bu mevzu hadislerin, yanlışlıkla, bazen de mevzuluk derecelerinin farkında olunmadan bu kitaplara girdiği de olabilmektedir.

Hadis kitaplarında bir hadisin nasıl mevzu sayıldığından, mevzu hadislerin şeri kitaplara nasıl girdiğinden ve bunlardan nasıl sakınılması gerektiğinden uzun uzun bahsedilmiştir. İsteyen oraya bakabilir.

6) Şeyhe İhtiyaç Var Mıdır?

Sahabe-i kiram, makamlarının büyüklüğüne rağmen, sadece Kur'an-ı Kerim öğrenmiş olmaları ve Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile beraber vakit geçirmeleri nefislerini tezkiye etmeye yeterli olmamıştır.

Bunun için ayrıca Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in rehberliğine sınıksız sarılmak zorundaydılar. Zira nefisleri tezkiye etme görevi ona aitti.

Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ
وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾

"Ümmîlere, içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları (tezkiye eden) temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O Allah'tır." (Cuma:2)

Sahih bir hadisi şerifte varid olduğu üzere Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurur:

«إِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالشَّوْءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِعِ الْكَبِيرِ، فَحَامِلُ الْمِسْكِ إِمَّا أَنْ يُحْذِيكَ وَإِمَّا أَنْ تَبْتَاعَ مِنْهُ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا طَيِّبَةً، وَنَافِعُ الْكَبِيرِ إِمَّا أَنْ يَخْرِقَ ثِيَابَكَ، وَإِمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً.»

"İyi ve kötü arkadaşın hali, güzel koku satan ile körük çeken (demirci)'nin haline benzer. Misk satan, ya sana güzel kokusundan (meccanen) bir miktar verir, ya sen ondan satın alırsın, ya da (en azından onunla beraber olduğun sürece) güzel koku koklamış olursun. Körük çeken kimse ise, ya elbiseni yakar ya da körüğün kötü kokusundan rahatsız olursun." 43

İbni Abbas (Radıyallâhu Anhümâ)dan rivayet edilir:

قِيلَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ جُلَسَائِنَا خَيْرٌ؟»، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ ذَكَرَكُمْ اللَّهَ رُؤْيَتْهُ، وَزَادَ فِي عَمَلِكُمْ مَنْطِقُهُ، وَذَكَرَكُمْ فِي الْآخِرَةِ عَمَلُهُ.»

“Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)e: ‘En hayırlı arkadaş kimdir?’ diye soruldu.

Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) cevaben: ‘Gördüğünüzde Allah’ı hatırlatan, konuşmasıyla amelinizi artıran, ameliyle de ahireti hatırlatan kimsedir.’ buyurdu.”⁴⁴

Hulâsa; bir kimse Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)-in, sahabe-i kiramın ve bu ümmetin selefinin yolunda onlar gibi yürümek istiyorsa, âlim, şer’î şerifin emirlerini iyi bilen, Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)in sünnetine sımsıkı yapışan, ihlas ve istikamet sahibi, Rabbânî bir mürşid arayıp bulmaktan başka bir alternatifi yoktur. Böyle bir zatı bulduktan sonra ona sımsıkı yapışıp yolundan asla ayrılmamalı, Allah Teâlâ’ya ulaşınca dek o zatla beraber mânevî yürüyüşünü tamamlamalıdır.

44- Heysemî, a.g.e, c:10, s:226, Heysemî bu hadisi Ebû Ya’lâ’ya nisbet ederek ricalinin sahih olduğunu kaydeder.

İMÂM-I ÂZAM'IN TASAVVUFTAKİ MEVKİİ

1) İmâm-ı Âzam'ın Hayatından Satır Başları

İmâm-ı Âzam Efendimiz'in adı Numan, babasının adı Sâbit, O'nun babası Numan b. Merzuban'dır. Kavminde soylu ve saygın bir aileye nisbet edilir. Dedesi Merzuban, Hazreti Ömer (*Radıyallâhu Anh*) döneminde Müslüman olduktan sonra Kûfe'ye yerleşmiştir.

İmam Ebû Hanûfe (*Rahimehullâh*) hicrî 80 yılında, Kûfe'de, Halife Abdulmelik b. Mervan döneminde, salih ve takva sahibi bir anne-babadan dünyaya gelmiştir. ⁴⁵

Çok sayıda sahabe-i kiramla aynı dönemde yaşamış, bazılarıyla karşılaşmış bir kısımdan da hadis rivayet etmiştir. On altı yaşlarındayken hadis dinlediği sahabe-ler arasında; Abdullâh b. Hâris b. Cüz'î'z-Zebidi, Enes b. Malik, Abdullâh b. Ebi Evfa, Sehl b. Sa'd es-Saîdî, Ebû Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Leysî, Vâsile b. Eska' el-Eşce'î ve Aîşe b. Acred bulunmaktadır. Allah (*Celle Celâlihû*) hepsinden razı olsun. ⁴⁶

45- Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, c:13, s:323; Vehbî Süleyman Gâvucî el-Elbânî, *Ebû Hanîfe en-Nu'mân İmâmü'l-Eimmeti'l-Fukaha*, s:37-40.

46- Ebu'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmud el-Havârezmî, *Minenü'r-Rahmân ale't-Tâbi'l-Celîl Ebî Hanîfe en-Nu'mân min Mukaddîmeti Câmi' Mesânîd li'l-İmâmi'l-A'zam*, s:30; Elbânî, *a.g.e*, s:40-60, 66; İbni Hacer el-Heytemî, *el-Hayrâtul-Hisân fî Menâkibi'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe*

Bu itibarla İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh), tâbiîn tabakasından ve Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in müjdelediği en hayırlı asırdan olmaktadır.

İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh)'ın babası Sabit'in küçük yaşta iken Hazreti Ali (Radiyallâhu Anh)'ın yanına gittiği, Hazreti Ali (Radiyallâhu Anh)'ın ona ve nesline bereketle dua ettiği rivayet edilir.⁴⁷

Kumaş ticareti ile meşgul olan, varlıklı ve salih bir babanın oğlu olan İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh), Kur'ân-ı Kerim'i daha küçük yaşlarında ezberler.

Ömrünün ilk yıllarında pazarda babasıyla ticaret ile meşgul olur. Tâ ki tâbiînden İmam Âmir eş-Şa'bî (Rahimehullâh) ile karşılaşana dek.

İmam Şa'bî onun dehasını fark edince âlimlerin yanına sık sık uğramasını nasihat eder. O günden sonra İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh), Şa'bî (Rahimehullâh)'ın nasihatini tutarak âlimlerin meclislerine giderek ilim öğrenmeye başlar. Bu, onun ilim öğrenme yolunda attığı ilk adımdır.⁴⁸

İmamın, Şa'bî (Rahimehullâh)'ın fark ettiği dehasına örnek olması açısından daha küçük yaşta yaşadığı şu hadise çarpıcıdır:

Katade, Kûfe'ye geldiğinde karşılaştığı insanlara istediği her soruyu sorabileceklerini söyler. O dönemde çok genç yaşta olan Ebû Hanîfe ona: "Süleyman (Aleyhisselâm)'ın karıncası erkek mi yoksa dişi miydi?" diye sorunca cevap veremez. Ebû Hanîfe: "Dişidir." der. Katade: "Nerden bildin?" diye sorunca. Ebû Hanîfe: "Ayette

en-Nu'mân, s:32; Ebu'l-Hasenât Muhammed Abdülhay el-Leknevî, İkâmetü'l-Hucce alâ Enne'l-İksâra fi't-Te'abbüdi Leyse bi Bid'a, s:83-89; Üstad Allâme Seyyid Afîfî, Hayâtü'l-İmâm Ebî Hanîfe, s:29; Abdullah b. Hüseyin Ebî Bekr b. Ebî Kâsım en-Nisâbü'rî, el-Ehâdîsi Seb'a an Seb'atin mine's-Sahâbe Ravâ Anhümü'l-İmâmu Ebû Hanîfe.

47- Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lügât, c:2, s:217; Ebu'l-Fadl Celâleddîn Süyûtî, Tebyîzu's-Sahîfe bi Menâkıbi'l-İmâm Ebî Hanîfe, s:18.

48- Elbârî, a.g.e., s:39. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

«قَالَ نَمَلَةٌ» 'kale nemletün' buyrulmuş «قَالَ نَمَلَةٌ» 'kale nemletün' buyrulmamıştır. Bu lafız, aynı güvercin (hamametün) lafzı gibi müennes ve müzekker için kullanılır. Aralarını müzekker ve müennes olduğuna delalet eden başka bir alamet geldiğinde hangi mana da olduğu anlaşılır. Mesela dişi güvercin (hamametün ünsa), erkek güvercin (hamametün zekerün) terkibi gibi. (Yani nemletün kelimesi müennes gibi görünse de müzekkerlik müenneslik müsavidir. Burada da müennes karınca olduğu için de fiil müennes sıgası ile gelmiştir.) Dolayısıyla eğer karınca erkek olsaydı fiil müzekker sıgası ile getirilirdi." demiştir.⁴⁹

İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) ilk önce akide öğrenmeye, sapık ve inkârcılarla mücadele edip onların şüphelerini izale etmeye yönelir.

Ancak Allah Teâlâ onun himmetini fıkıh ilmine çevirmeyi murat etmiştir. Fıkha yönelen Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) Hammad b. Ebî Süleyman (*Rahimehullâh*)'ın yanına gider. İlim ve terbiyesini ondan alır. Ona karşı hizmet ve saygıda kusur etmez.

Edebinden dolayı ayaklarını hocasının evine doğru dahi uzatmadığı nakledilir. Hocası ileride onu kendi halakasına halef olarak bırakacaktır.⁵⁰

İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) sayısı dört bine ulaşan çok sayıda seçkin âlimden ilim almıştır. Bunların yedisi sahabe-i kiramdan, doksan üçü tâbiünden, geriye kalanlar ise tebe-i tâbiündendir. Bu âlimlerin birçoğu aynı zamanda Buhârî ve Müslim ravilerindendir.⁵¹

Kendisinden çok sayıda müsned rivayet edilmiş, hadis ilminin önde gelenlerinden birçoğu ondan hadis almıştır.

49- Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsîru'n-Nesefî*, c:3, s:206.

50- Muvaffık Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbu'l-İmâm Ebî Hanîfe*, c:1, s:54-55; Heytemî, *a.g.e*, s:37; Elbânî, *a.g.e*, s:40.

51- Elbânî, *Üçüncü Kitap*, s:47. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Bunlardan bazıları Süfyan-ı Sevrî, İbn Uyeyne, Vekî', Abdullah b. Mübarek, Yahya b. Saîd el-Kaddan, Yahya b. Maîn, Ebû Yusuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Leys b. Sa'd, Abdurrezzak Sanânî ve diğerleridir (*Rahmetullâhi Aleyhim Ecmeîn*).⁵²

İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) hadis hafızlarının da müracaat kaynağıydı.⁵³

Adı cerh ve ta'dil imamları arasında dahi geçmektedir.⁵⁴

Rivayet ettiği hadisler, isnatları en sahih olanlarındandır.⁵⁵

52- Muhammed Abdurreşid en-Nu'mânî, *Mekânetü'l-İmâm Ebî Hanîfe fî'l-Hadis*, s:108; Bağdâdî, *a.g.e*, c:13, s:324; Nevevî, *a.g.e*, c:2, s:216; Elbânî, *a.g.e*, s:214; Süyûtî, *a.g.e*, s:63; Elbânî, *a.g.e*, s:57.

53- Nu'mânî, *a.g.e*, s:58-68.

54- Nu'mânî, *a.g.e*, s:68-80.

55- Nu'mânî, *a.g.e*, s:81-86.

2) İmâm-ı Âzam'ın Zühd ve Takvası

Tabakat müellifleri, İmâm-ı Âzam Efendimiz'in takva sahibi, ibadetlerine ve zühdüne çok ehemmiyet gösteren bir zat olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Onun kalbi bütün kötü düşüncelerden arınmış, faziletler ile süslenmişti. Allah Teâlâ ve Rasûlü Mustafa (*Salâllâhu Aleyhi ve Sellem*)den gelen bütün her şeye sımsıkı bağlıydı. O, velilerin ve imamların en büyüklerindendi.

Abdullah b. Mübarek (*Rahimehullâh*) onun hakkında şunları söyler: "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)dan daha takva sahibi birini görmedim. O mürüvvet sahibi ve çokça namaz kılan zâhid bir kimseydi." ⁵⁶

Siz onun gibi bütün her şeyiyle dünya kendisine sunulduğu halde dünyadan kaçan başka bir adamı hatırlıyor musunuz? ⁵⁷

Kûfe'ye ilk geldiğimde burada 'En çok takva ve vera ehli kimdir?' diye sorduğurdum. Herkes Ebû Hanîfe'yi işaret etti." ⁵⁸

Abdürrezzak b. Hemman (*Rahimehullâh*): "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)a her rastladığımda göz ve yanaklarında ağlama izleri görürdüm." ⁵⁹

Hafs b. Abdurrahman (*Rahimehullâh*): "Âlim, fakih, zahid ve takva sahibi birçok insanla beraberliğim oldu. Ama İmam Ebû Hanîfe gibi bütün bu özellikleri kendisinde toplayan hiç kimseyi görmedim." ⁶⁰

56- Heytemî, *a.g.e*, s:58; Nevevî, *a.g.e*, c:2, s:221; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Menâkıbu'l-İmâm Ebî Hanîfe ve Sâhibeyhi Ebî Yûsuf ve Muhammed b. Hasen*, s:24; Süyûtî, *a.g.e*, s:106.

57- Ebû Hâmid el-Gazâlî, *İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn*, c:1, s:28.

58- Nuh b. Mustafa el-Konevî, *el-Kelimâtü's-Şerîfe*, Mahdud, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşirağa, no:509 vr.22b.

59- Elbânî, *a.g.e*, s:84.

60- Heytemî, *a.g.e*, s:47; Elbânî, *a.g.e*, s:104.

İmam Ahmed b. Hanbel (*Rahimehullâh*) da şunları söyler: "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) âlim, zâhid ve takva sahibi bir zattı. Çocuklarının göremeyeceği dünyalık imkânlarına sahip iken o yine ahiret yurdunu tercih etmiştir."

Yezid b. Harun (*Rahimehullâh*) şöyle demiştir: "İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) gayet takva ve vera' sahibi, sıdk ehli zahid bir kimse idi." ⁶¹

"Bin üstaddan hadis dinledim. Bunların içinde en çok vera' sahibi ve dilini (gıybetten boş konuşmadan) en çok koruyan Ebû Hanîfe idi." ⁶²

Hasan b. Muhammed (*Rahimehullâh*): "İmam Ebû Hanîfe'ye bakanlar onun ibadet etmekten zayıflamış vücudunu ve sararan yüzünü gördüğünde ona acırdı." ⁶³

Davud et-Tâî (*Rahimehullâh*): "O, gece yolculuk yapanların yollarını bulmak için baktıkları bir yıldız, müminlerin kalplerine taht kurmuş bir rehberdir." ⁶⁴

İmam Kuşeyrî (*Rahimehullâh*) "er-Risâle"sinin takva bahsinde şöyle der: "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) alacaklısının ağacının gölgesinde oturmaz ve: 'Verilen borç beraberinde bir menfaat getiriyorsa o faizdir.' dedi." ⁶⁵

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (*Rahimehullâh*): "Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) eşsiz bir kimseydi. O ilimde, cömertlikte, lütufta, takvada ve başkasını kendine tercih etmede yeryüzünü ayakta tutan bir dağ gibidir. İnsanların ondan ayrılması yeryüzünün kendisini ayakta tutan dağdan ayrılması demektir." ⁶⁶

61- Heytemî, *a.g.e.*, s:49; Elbânî, *a.g.e.*, s:90.

62- Konevî, *a.g.e.*, no:509 vr.22b.

63- Kuşeyrî, *a.g.e.*, s:57; İmam Şa'rânî, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, s:53; Heytemî, *a.g.e.*, s:60.

64- Kuşeyrî, *a.g.e.*, s:57; İmam Şa'rânî, *a.g.e.*, s:53; Heytemî, *a.g.e.*, s:60.

65- Feridüddin Attâr, *Tezkirâtü'l-Evliyâ*, s:230; Elbânî, *a.g.e.*, s:79.

66- Elbânî, *a.g.e.*, s:79; Attâr, *a.g.e.*, s:230.

70- Şa'rânî, a.g.e, s:336, 162; İdris b. Bidiken b. Abdullah et-Türkmânî, el-Lum'a fî l-Hurûf ve'l-Bid' s.639.

Hasan b. İsmail b. Mücâlit babasından şunları rivayet etmektedir: "Bir gün Halife Harun Reşid'in yanında oturuyordum ki o esnada yanıma Kâdı **Ebû Yusuf** girdi. Halife ona: 'Bana Ebû Hanîfe'nin ahlakını ve nasıl birisi olduğunu anlatır mısın?' dedi.

Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*) anlatmaya başladı: 'Allah'a yemin olsun ki o, haramlardan kaçınmakta çok titiz biriydi. Dünyaya önem veren insanlarla oturup kalkmaz, çoğu zaman susmayı tercih ederdi. Devamlı tefekkür halindeydi. Ağzından boş laf çıkmaz, kısa ve öz konuşurdu. Bir soru sorulduğunda cevabı biliyorsa o anda verirdi. Ey müminlerin emiri! Ben onu, her zaman kendini ve dinini koruyan, insanlar arasına karışmayıp kendi nefsinin tezkiyesiyle meşgul olan, bir kimse hakkında konuştuğunda ancak hayırla konuşan biri olarak bildim.' Bunları dinleyen Harun Reşid: 'İşte bu salihlerin ahlakı' diye karşılık verdi." ⁷¹

Veki' b. el-Cerrah (*Rahimehullâh*) onun hakkında şunları söyler: "Allah'a yemin olsun ki İmam Ebû Hanîfe çok güvenilir bir zattı. Allah Teâlâ onun kalbinde bütün azameti ile yer etmişti. Allah Teâlâ'dan çokça korkardı. Rabbinin rızasını bütün her şey üzerine tercih ederdi. Eğer Allah yolunda kılıçla parçalanması gerekse buna tahammül ederdi. O 'eberr' dandı. Allah (*Celle Celâlühü*) 'eberr' kulları gibi ondan razı olsun ve ona rahmet etsin." ⁷²

Süfyan b. Uyeyne (*Rahimehullâh*) anlatıyor: "Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)dan daha vera' sahibi ve daha çok ibadet eden hiç kimse bilmiyorum." ⁷³

"...Bizim zamanımızda ondan daha çok namaz kılan bir adam Mekke'ye gelmemiştir." ⁷⁴

71- Zehebî, a.g.e, s:16; Münâvî, a.g.e, c:1, s:313.

72- Hasan Muhammed el-Meşşâd, *Buğyetü'l-Müstersîdin bi Tercemeti'l-Eimmeti'l-Müctehidin*, s:25.

73- Şa'ranî, a.g.e, s:162.

74- Leknevi, a.g.e, s:17. PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*), **Ebû Hanîfe** (*Rahimehullâh*)'ın şöyle dediğini nakleder: "Eğer Allah Teâlâ'dan korkmasaydım hiç kimseye fetva vermezdim. Soru soranların işi kolay, zira mesuliyet bize kalmaktadır." ⁷⁵

İmam Züfer (*Rahimehullâh*)dan nakledilir: "Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) bir gün benim yanımda gecelemişti. Gecenin tamamını:

﴿بَلِ السَّاعَةِ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ﴾

'Hayır, kıyamet, onların (görecekları asıl azabın) vaktidir. Kıyamet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır.' (Kamer:46) ayetini okuyarak geçirdi.

Diğer bir rivayette ise:

﴿فَمَنْ أَلَّهِ عَلَيْنَا وَوَقَّانَا عَذَابَ السَّمُومِ﴾

'Allah, bize bol lûtufta bulundu da cehennemin kavurucu azabından korudu.' (Târ:27) ayetini okuduğu nakledilir." ⁷⁶

Yine **Züfer** (*Rahimehullâh*)dan şöyle nakledilmiştir: "Bir gün Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) yatsı namazında imama uymuştu. Namazda: (**'Kim zerre kadar hayır işlerse onu görür, kim zerre kadar şer işlerse onu da görür'**) ayetinin kendisinde geçtiği Zilzâl Suresi okunmuştu.

Namaz bitince herkes evlerine dağılmıştı. Ancak Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) düşünceli bir haldeydi ve oturduğu yerden hiç kılmıdamamıştı.

Sabah namazına dek elleri sakallarında kendi kendine: **'Ey zerre kadar hayrı da, zerre kadar şerri de karşılıksız bırakmayan Allahım! Kulun Numan'ı cehennem azabından koru.'** deyip durdu." ⁷⁷

75- Konevi, a.g.e, no:509 vr.22b.

76- Leknevî, a.g.e, s:80.

77- Leknevî, a.g.e, s:80. <https://rantey.org>

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) vefat ettiğinde onu Hasan bin Ammâre yıkamıştı. Yıkamayı bitirdikten sonra şöyle dedi: "Allah Teâlâ sana rahmet etsin! Otuz sene gündüzleri oruç tuttun, kırk sene boyunca sırtını yatağa koyarak uyumadın." ⁷⁸

Muhammed b. Hasan sakalsız ve parlak yüzlü bir gençti. Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) onun yüzüne bakmamak için ders halkasında, onu arka tarafına veya mescidin sütunlarının arkasına oturturdu. ⁷⁹

Rivayet edildiğine göre, Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın bir mecûsîden alacağı vardı. Borcu istemek için gittiği mecûsinin evinin önünde ayakkabısına bir pislik bulaştığını fark etti. Temizlemek için ayakkabısını silkelediğinde pislik mecûsinin evinin duvarına bulaştı.

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*): "Eğer bunu böyle bıraksam, evin duvarı çirkin görünür. Eğer pisliği kazırsam duvarın toprağı dökülür." diye düşünerek telaşlandı.

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) bu düşüncelerle kapıyı çalmış. Kapıyı açan cariyeden efendisini çağırmasını istemişti. Cariyenin haber vermesiyle adam kapıya çıkmış, Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın borcunu isteyeceğini düşünerek özürler dilemeye başlamış. Ancak Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*): "Şu anda bu önemli değil." deyip duvarı nasıl temizleyebileceğini öğrenmek istemişti.

Bu durumu gören mecûsî hayrette kalarak: "İlk önce ben kendimi temizlemeliyim." diyerek oracıkta Müslüman olur. Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın bu ufacak meselede bile zulmetmekten kaçınması mecûsiye hak yolunu göstermiş Müslüman olmasına sebep olmuştu. ⁸⁰

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın birinden bin siyah dirhem alacağı vardı. Adam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'a bin beyaz dirhem getirdi.

78- Leknevî, a.g.e, s:80.

79- İsmâ'il Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, c:3, s:253; Attar, a.g.e, s:231.

80- Bursevî, a.g.e, c:1, s:376. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) beyaz dirhemleri kabul etmeyerek: "Verdiklerime karşılık bunları alamam. Bunların beyazlıkları faiz olur." diyerek beyaz dirhemleri sahibine verip kendi dirhemleri gibi siyah olanları aldı.

Ebû Bekir el-Verrâk (*Rahimehullâh*) anlatıyor: "Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) birinin kapısında idi. Adamın kapısını çaldıktan sonra kapının açılmasını geriye çekilerek güneşin altında bekliyordu. Ona bunun sebebini sorduğumda bana: 'Bu evin sahibinden alacağım var. Biz menfaat getiren her türlü ödünç ve borçtan nehyolunduk. Bu adamın evinin gölgesinden bu yüzden faydalanamam.' dedi."

Davud et-Tâî (*Rahimehullâh*) şöyle anlatır: "Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın yanında yirmi yıl bulundum. Bu müddet zarfında ne yalnızken ne de yanında birileri varken başı açık oturduğunu, istirahat maksadıyla da olsa ayaklarını uzattığını hiç görmedim.

Kendisine: 'Yalnızken ayağını uzatsan ne mahzur var?' diye sordum. O da: 'Yüce Allah karşısında yalnızken edepli olmak daha münasiptir.' diye cevap verdi. **eş-Şa'bî** (*Rahimehullâh*) Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın üstadı iken, Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) vera' ve takvası ile ona üstad olmuştur."

Yine Davud et-Tâî (*Rahimehullâh*) anlatır: "Bir gün Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) yolda yürürken elbisesine tırnak büyüklüğünde bir çamur sıçradı. Bunun üzerine Dicle nehrine giderek elbisesini yıkadı.

Onu görenler: 'Ey Müslümanların imamı! Bu kadarcık necasete ruhsat vermiyor musun da elbiseni yıkıyorsun? 'Necaset galîza olursa dirhem miktarını, hafife olursa da elbisenin dörtte birini geçmedikçe ibadete mani olmaz' diyen sensin.' dediler. Ebû Hanîfe: 'Benim bu davranışım takvanın gereğidir. Diğer söylediğim ise fetvadır.' diye cevap verdi." ⁸¹

İdris et-Türkmânî (*Rahimehullâh*) nakleder: “Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) hapse atılıp eziyet ve işkence gördüğü dönemlerde annesi çok üzülyordu.

Bir gün yanına giderek: ‘Ah oğlum! İlmin sana eza ve cefadan başka bir şey getirmedir.’ deyince Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*): ‘Üzülme anacığım, onlar bana dünyayı sunuyor, ben ise yüz çeviriyor ahireti istiyorum.’ der. İmam vefatından kısa bir süre önce serbest kalmıştır.”⁸²

eş-Şa’rânî (*Rahimehullâh*) “*Levâkıhu'l-Envâr fî Tabakât'il-Ahyâr*” adlı eserinde, her biri Allah’a giden yolda birer imam olan sahabe ve tâbiün’in de içinde bulunduğu tasavvuf ehli büyüklerin hayatlarını ve mânevî mertebelerini anlatır. Bu eserinde tâbiinin büyüklerinden olarak kaydettiği İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)dan da bahseder.

Takvasından dolayı kadılık görevini reddettiğini, insanların en çok ibadet edeni olduğunu, hatta çok namaz kıldığı ve kıyamda çok durduğu için kendisine “direk” adı verildiğini, kırk sene yatsı namazının abdestiyle sabah namazını kıldığını, gece boyunca her rekâta Kur’an-ı Kerim’i hatmettiğini, namazda ağlama sesinin dışarıdan duyulduğunu hatta komşularının, iniltilerinden dolayı ona acıdığını, ölüm döşeginde vefat edene dek Kur’an-ı Kerim’i yedi bin defa hatmettiği gibi çeşitli menkıbelerini buradan okumaktayız.

Bir gün İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)a: “Alkame ve Esved (*Rahimehumellâh*)dan hangisi daha faziletlidir?” diye sorulduğunda O: “Allah’a yemin olsun ki biz onları zikretmeye bile ehil değiliz, nasıl olurda aralarında bir fazilet sıralamasına gidelim.” şeklinde cevap vermiştir.

“Ekmeğin yanında tuzu katık olarak kullanmak dahi şehvettir.” sözü de onun zühdünün seviyesini göstermektedir.”⁸³

82- Türkmânî, a.g.e, s:733.

83- Şa’rânî, *Tabakatu'l-Kubrâ*, c.3, s:53.

İbrahim b. Edhem (*Rahimehullâh*) bir gün üzerinde yünden yamalı bir derviş elbisesi ile İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)'ı ziyarette geldi. Meclisteki bazıları hakir bakışlarla onu süzmeye başladılar. İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*): "Seyyidimiz İbrahim b. Edhem geldi." diyerek onu karşılayınca, oradakiler: "Müslümanların imamı bir sözü boşa söylemez. Neden bu sözü söylediniz ey imam?" diye sordular. İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*): "Bu zat daima Allah Teâlâ'nın hizmetinde bulundu, biz ise kendi nefsimizin. O yüzden o bizim seyyidimizdir" diye cevap verdi. ⁸⁴

İmam Gazâlî (*Rahimehullâh*) "*el-İhyâ*"da şunları söyler: "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) âbid, zâhid, Allah'ı bilen, yalnız O'ndan korkan ve ilmiyle sadece Allah Teâlâ'nın rızasını murad eden bir zat idi. ...İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın tam bir zühd ve takva sabibi olması; ahreti, dini ve Allah Teâlâ'yı bildiğini göstermektedir."

İbn Cüreyc (*Rahimehullâh*): "Sizin oralardan Kûfeli Numan b. Sabit'in Allah'tan çok korkan bir zat olduğu haberi bize ulaşmıştır" diyerek imamı gıyabında methetmiştir.

Şüreyk en-Nahâ'î (*Rahimehullâh*) şöyle söyler: "İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) çok az konuşan ve daima tefekkür halinde olan biriydi. Bu, onun batın ve hakikat ilmi ile meşgul olduğunu gösteren açık bir emaredir. Zira her kime zühd ile az ve öz konuşma özelliği verilmişse bütün ilimler verilmiş demektir." ⁸⁵

Hücvîrî (*Rahimehullâh*) şunları anlatır: "Fakihlerin ve âlimlerin en faziletlisi, bütün alemin imamı, İmam Ebû Hanîfe Numan b. Sabit el-Hazzez (*Rahimehullâh*)....O, ibadet ve nefisle mücadelede istikamet ehli, tarikat ve tasavvufta bir imamdı. Kalbini gösteriş ve riyadan temizleyip Allah Teâlâ için süslediğinden hayatının ilk başlarında uzlette kalmayı tercih etmiştir.

84- Ali b. Osman el-Celâbî el-Hücvîrî, *Keşfu'l-Mahcub*, s:243, 303-305; Attâr, a.g.e, s:228.

85- Gazâlî, *İlâhîyyât*, c:1, s:28. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İmam Ebû Hanîfe ilk önceleri yünlü elbise giyer ve insanların arasına karışmazdı. Ta ki rüyasında Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ona: 'Senin insanlar arasına karışman gerekir. Çünkü sen benim sünnetimin ihya olmasına sebep olacaksın.' buyurana kadar.

Bunun üzerine uzleti terkeder. Uzletten çıkmış olsa da kendisi pahalı elbiseler giymemiş, talebesi büyük sûfî Davud et-Tâî (Rahimehullâh) da yün elbise giymesini tavsiye etmiştir.

Ebû Hanîfe (Rahimehullâh) daha ilim tahsilinin başlarında Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'i rüyasında görüp kabri şeriflerinde kemiklerini topladığını; aralarından bazısını alıp bazısını bıraktığını görür.

Bu rüyadan korkarak uyanır ve hemen gidip Muhammed b. Sîrin (Rahimehullâh)'ın ashabından birisine bu rüyasını anlatır.

Rüya şöyle yorumlanır: "Sen, Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ilmini ve sünnetini kavrayacak, o hususta tasarruf edecek ve sahih olanı olmayandan ayırabilecek büyük bir mevkiye ulaşacaksın." ⁸⁶

86- Ebu'l-Berakât Muhammed b. Ahmed b. Keyyâl, *Kevâkibü'n-Neyyirât*, c.1, s.312, Hüsnî, k. g. s. 243, Anlatı, s. 128. org

3) İmâm-ı Âzam'ın Velâyeti

Yine Hücûrî (*Rahimehullâh*)dan nakledilir: "Bir gün Şam'da Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in müezzini Bilal (*Radıyallâhu Anh*)ın kabrinin başında uyurken kendimi Mekke-i Mükerrreme'de gördüm. Bir de baktım ki Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) 'Benî Şeybe' kapısından içeri girdi. Birisini çocukları kucaklar gibi kucaklayıp bağrına basmaya başladı. Ben hemen Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)e koştum ve ellerini ayaklarını öptüm.

Şaşkınlık içinde: 'Bu zat kimdir? Bu hal nedir?' diye merak ederken Rasûlullah (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) bu düşüncelerimden haberdar olarak bana: 'Bu zat senin ve beldenin imamıdır.' buyurdu.

Ben ve belde halkımız hakkımızdaki bu müjdeli rüya ile çok sevindik Zira biliyorduk ki (Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) ve İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) arasında uzun bir zaman aralığı olsa da ikisinin buluşmasını gösteren) bu rüya aslında gerçekte olmuştur. Zira İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) beşeri sıfatları fani olmuş ve şeriatın hükümleriyle kaim ve bâki olan kimselerdendir.

Şöyle ki Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) irtihal etmiş olsa da sıfatları hala bâkidir. O yüzden Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) rüya âleminde İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)a mürşid olmuştur.

Normal durumlarda beşeri tabiatından kurtularak fani olan, sonra da sıfatları bâki olan kimseler doğruya isabet edebileceği gibi yanlış da yapabilirler. Ancak İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) kendi beşeri özelliklerinden fani olarak mürşidi olan Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in sıfatlarıyla bâki olmuştur. Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)e hata caiz olmadığı için onun sıfatlarıyla kaim olan zatlarda da hata caiz olmaz. Burada çok ince bir mana vardır." ⁸⁷

Feriddüddîn Attâr (*Rahimehullâh*), Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) hakkında şunları söyler:

“O, Müslümanların havas ve avamının kalplerinde yer tutmuş, İslam dininin imamıdır. Riyazet ehli, müşahede sahibi, usul ve fer’î ilimlerde söz sahibi, şeriat ve tarikatta yüksek bir mevkii ve derin bir anlayışa sahipti. Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) ilk başlarda derviş hırkası giymiş, halveti seçerek insanlardan yüz çevirmişti. Bundan dolayı sûfi olarak anılırdı.”⁸⁸

Abdurrauf el-Münâvî (*Rahimehullâh*) “*el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcîmî's-Sâdâtî's-Sûfiyye*” adlı kitabının mukaddimesinde şöyle der:

“Bu kitaba sadece zühd ve takvasıyla bilinen, batını hakikatler konusunda derin manalar içeren sözleri olan, dünya ve içindekilerle bağlantısını kesmiş, keramet ve harikulade halleri olan irşad ehli evliyanın bir kısmını zikrettim.

Bu derlemenden maksadım, bu zatların hakikat ve hikmet dolu sözleriyle insanlara faydalı olabilmektir. Bu konuda yazılan farklı kitaplar haddi zatında çok nefis bilgiler içerebilir ama benim yaptığım bu çalışmanın yanında ancak tamamlayıcı bir nitelikte kalırlar.

Fakat yine de bu eserlerden müstağni kalmamak gerekir. Çünkü bu eserler de içlerinde çok kıymetli hikmetleri, eşsiz irşad yollarını ve günahkârı tevbe ettiren nasihatleri barındırmaktadır.”

Bu kitapta İmâm-ı Âzam hakkında şunlar söylenir: “O, takva ve güzel ahlakıyla, güvenilirliği ve pak nesebiyle bilinen biriydi. Anlayışı son derece iyi ve hafızası son derece kuvvetli idi. Her hususta en önde idi.

Parlak bir zekaya sahip olan İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*), nükteli sözleri, benzersiz istinbatları olan büyük bir fakihti. Başkalarına yük vermekten kaçındığı için Allah da onu yüklerden azad etmiştir.

'Tasavvuf, insanı gönlün bulanık hallerinden temizler ve doğru düşünmeye hazırlar.' denilir. O, zâhidlerin en âbidi, âbidlerin en zâhidi idi. Gecenin tamamını namaz kılıp tazarru' halinde dualarla ihya ederdi." ⁸⁹

Büyük İmam, İmam-ı Rabbânî Ahmed Faruk es-Serhendî (Rahimehullâh) "el-Mektûbât"ında şunları söyler:

"İmâm-ı Âzam el-Kûfî (Rahimehullâh) takvasının bereketi ve sünnet-i seniyyeye tabi olması sebebiyle, ictihad ve istinbatta büyük derecelere nail olmuştur.

Diğerleri onun anlayış seviyesinden aciz kalmışlardır. O yüzden manaların inceliklerine inerek yaptığı ictihadları Kur'ân-ı Kerim'e ve Sünnet-i Seniyye'ye muhalif zannedilmiş, o ve ashabını 'rey' ashabından sanmışlardır. Zira onun ilmine, kabiliyet ve firâsetine vâkıf olamamışlardır." ⁹⁰

Abdolvahhab eş-Şa'rânî (Rahimehullâh) "el-Mîzân" adlı kitabında şöyle söyler: "Hakikat ehliyle, şeriat imamlarının kalamını karşılaştırdığımızda her iki taifenin kalamının da Allah (Celle Celâlühû) ve Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in kalamına muvafık olduğu ve her ikisinin de hak olduğu görülür.

...Mezhep imamları ortaya koydukları kaideleri nasıl ki şeriatın zahiri üzerine bina etmiş iseler hakikat ehli de kendi yollarının kaidelerini şeriat mertebelerinin en üstünü olan hakikat üzerine bina etmişlerdir. Onlar şeriatı çok iyi bildikleri gibi hakikati de bilmektedir.

Seyyid Ali el-Havvâs (Rahimehullâh): 'Mezhep imamları tabilerine şeriat ve hakikati göstermek için mezheplerinde şeriatla beraber hakikat kaidelerini de kullanmışlardır. ...Onlar, Rasûlullah (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in hem hâl hem de kâl ilminde varisleridirler' demiştir." ⁹¹

89- Münâvî, a.g.e, c:1, s:312.

90- İmam Rabbânî, a.g.e, c:2, s:94.

91- Şa'rânî, el-Mîzânü'l-Kubrâ, c:76, s:79. <https://rantey.org>

Haskefî (*Rahimehullâh*) şunları söyler: "Üstat Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî (*Rahimehullâh*) şafii mezhebinde taassubu ile tanınmasına rağmen '*er-Risâle*'sinde şöyle demektedir: 'Ebû Ali ed-Dakkâk (*Rahimehullâh*)ın: 'Ben tasavvufu Ebû Kasım en-Nasrabâzî'den, o Şiblî'den, o Serri Sakâtî'den, o Maruf el-Kerhî'den, o Davud et-Tâî'den, o da ilmini ve tarikatını İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehumüllâh*) dan almıştır.' dediğini işittim." 92

İbni Âbidîn (*Rahimehullâh*) İmam Ebû Hanîfe hakkında şunu söyler: "O tasavvuf meydanının kahramanlarından. Çünkü hakikat ilminin temeli; bilmek, amel etmek ve nefsi temizlemekten ibarettir. Selefin çoğu onu bu özellikleriyle vasıflamıştır." 93

"*Minhâcû's-Sünne*" sahibi şöyle der: "Hadis, tefsir, tasavvuf ve fıkıh ilminin imamları, dört imam ve onlara tabi olanlar ve onlar gibi olanlardır." 94

İbn Allân es-Siddîkî (*Rahimehullâh*) "*el-Ezkâru'n-Neveviyye Şerhi*"nde şöyle demiştir:

92- Haskefî'nin bu iktibası "*Risâle-i Kuşeyriyye*"de geçmektedir. Fakat orada İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)ın adı geçmez. Sadece onu andıran şöyle bir ifade kullanmıştır: "Dâvud et-Tâî de tâbiîn ile görüşmüştür." Malumdur ki İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) tâbiîndendir. Fıkıh, takvası ve ibadetlere olan düşkünlüğüyle önde gelen bir zattır. Sûfi ve zahid olan Dâvud et-Tâî (*Rahimehullâh*), İmam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)ın ashabının ileri gelenlerindendir. İlmini ve tasavvuf eğitimi ondan almıştır.

Daha önce de geçtiği gibi İmam Ebû Hanîfe hakkında: "O, gece yolculuk yapanların yollarını bulmak için baktıkları bir yıldız, müminlerin kalplerine taht kurmuş bir rehberdir." şeklinde söylenen meşhur sözün sahibi odur. (*Takiyyüddîn b. Abdülkadir ed-Dârî el-Ğazzî, et-Tabakâtü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye*, c:3, s:234; *Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Muhammed el-Kuraşî, Cevâhirü'l-Mudîe fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, s:194; Zehebi, a.g.e, s:17, 28)

Kanaatimizce Haskefî (*Rahimehullâh*): "Dâvud et-Tâî, ilmi ve tasavvufu İmam Ebû Hanîfe'den aldı" derken Kuşeyrî'nin: "Dâvud et-Tâî de tâbiîn ile görüşmüştür" sözünü tefsir etmek istemiştir.

93- İbn Âbidîn, a.g.e, c:1, s:43.

94- Nu'mânî, a.g.e, s:50; Suyûtî, a.g.e, s:16.

“İmam Ebû Hanîfe imamların efendisidir. Onun benzeri yoktu. İlim ve zühdünün çokluğunda, mertebesinin yüceliğinde ve batını ilimlere sahip olduğunda herkesin ittifakı vardır. Zahiri ilimlerdeki mertebesi ise nihayetsizdi. İmâm-ı Âzam'ın bu hususiyetleri, onu zamanının ehline üstün kılmıştır.”⁹⁵

4) Kerametleri

Rivayet edilir ki Mansur el-Devanikî, bir şeyi bilmeyi ömrü boyunca çok istemişti. Bir gün rüyasında bir zatın elini denizden çıkartıp beş parmağıyla ona işaret ettiğini gördü.

Âlimlere bunun tevilini sorduğunda bazıları beş sene bazıları beş ay içinde istediğini elde edeceksin dediler.

Ebü Hanîfe (Rahimehullâh)a sorulunca o: "Gaybın anahtarları beştir ki onu Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Talep ettiğin şeye ulaşmanın bir yolu yoktur." dedi.

Ebü Hanîfe (Rahimehullâh) bu yorumu Efendimiz (Sallâ-lâhu Aleyhi ve Sellem)'in:

«مِفْتَاحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ.»

"Gaybın anahtarları beştir..."⁹⁶ hadisinden ve:

﴿إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

"Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir.

Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır." (Lokmân:34) ayeti kerimesinden almıştır.⁹⁷

Kadı Şüreyh vefat etmişti. İmâm-ı Âzam, Süfyan-ı Sevri, Sıla ve Şüreyk (Rahimehumüllâh) kadılık teklifi için halifenin huzuruna davet edildiler.

96- Buhârî, Kitâbu'l-İstiskâ, Bâbu Lâ Yedrî Metâ Yeciü'l-Mataru İllâllâh, no:992, 1/351.

97- Bursevî, a.g.e., c.8, s.369.

Yolda giderlerken İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) onlara: "Süfyan kaçacak, ben hapsolunacağım, Sıla bir kurnazlık yapıp kurtulacak, Şüreyk de kadı olacak." der. Dediği gibi de olur.⁹⁸

Ali b. el-Ca'd, Ebû Yusuf (*Rahimehumellâh*)dan şunu nakleder: "Babam, ben küçükken vefat etmişti. Annem de beni bir çamaşırcının yanına çalışmaya vermişti. Çalıştığım dükkâna gidip gelirken İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)-ın ilim halkasına da giderdim.

Annem de bazen takip eder, beni orada her yakaladığında elimden tutup tekrar çamaşırcıya götürürdü. Ancak ben yine bir yolunu bulur İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)-ın yanına giderdim. Hocam da, dersleri aksatmayan ilme ihtiyakı olan biri olduğum için bana önem verirdi.

Annem durumun böyle devam ettiğini görünce daha fazla dayanamayıp bir gün İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)'ın karşısına çıkıp: 'Bu, hiçbir şeyi olmayan yetim bir çocuktur. Ben onu ip eğirerek doyuruyorum. İstiyorum ki ufak bir kazancı olsun kendine bakabilsin. Ancak sen bu çocuğu bozdun. Sözümü dinlemez oldu.'

Bunun üzerine imam: 'Sus ey kadın! Bu çocuk ilim öğrenecek ve zamanı gelince de firûze⁹⁹ tabaklarda fıstık yağıyla kavrulmuş pâlûze¹⁰⁰ yiyecek.' Bunu duyan annem dayanamayıp: 'Bunamışsın sen! İhtiyar adam' dedi.

Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*) anlatmaya devam ediyor: Sonra zaman geçti ve ben 'kâdî' olarak tayin edildim. -Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*) döneminin Kâdî'l-Kudât'ı olarak anılırdı.-

98- Hücvîrî, *a.g.e.*, s:303; Şa'rârû, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, s:53; Heytemî, *a.g.e.*, s:62; Süyûtî, *a.g.e.*, s:120.

Bazı kaynaklarda burada dört âlimden biri olarak zikredilen Sıla'nın yerine, Mis'ar b. Kedam olduğu rivayet edilmiştir.

99- Kıymetli bir taş.

100- Bir çeşit tatlı, helva. Pelte veya Fâlûzec diye de isimlendirilir.

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) vefatından sonra bir gün Harun Reşid'in yanındaiken, firûze bir tabakta bir ikram getirildi. Halife Harun Reşid ile aramızda şu konuşma geçti:

'Ey Ebû Yusuf! Bu tatlıdan ye. Çünkü bu tatlı burada dahi her zaman yapılmaz.'

'Bu nedir ey müminlerin emiri?'

'Fıstık yağıyla yapılmış pâlûzedir.'

Ben bunu duyunca gülümsedim. Harun Reşid güldüğümü görünce: 'Niçin gülümsüyorsun?' diye sordu.

Ben: 'Allah müminlerin emirine uzun ömürler versin. Kötü bir şey değil.' dedim. 'Hayır, illa bana sebebini söyleyeceksin' diye ısrar etti.

Ben de başımdan geçen hikayeyi anlattım. Harun Reşid çok şaşırdı ve: 'İlim, kişiyi dünya ve ahirette yüceltir ve fayda verir. Allah Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)a rahmet eylesin. O, baş gözüyle görülmeyeni akıl (kalp) gözüyle görürdü.' dedi." ¹⁰¹

Diğer bir rivayette Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*) şöyle anlatır: "Talebelik devrindeyken bir gün babam bana şöyle tavsiyede bulundu: 'Oğlum! Sen Ebû Hanîfe gibi (kendini geniş imkânlarla sahip sanıp da) ayağını uzatıp rahat davranma. Çünkü onun ekmeği kızarmış. Senin ise geçim kaynağına ihtiyacın var.'

Ben de babamın sözünü dinleyip çalışmaya başladım. Birçok dersten geri kalıyordum. İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) benim derslere gelmediğimi fark edince beni ve neden gelmediğimi soruşturmuş. Beni sorduğunu duyunca tekrar derslere gitmeye karar vermiştim.

101- Ebu'l Fidâ Hâfiz İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, c:10, s:186; Ebû Abbâs Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Ebnâü Ebnâi'z-Zamân*, c:6, s:380; Zeynüddin Ömer b. Muzaffer b. Verdî, *Târîhu İbni'l-Verdî*, c:1, s:197; Muhammed Zâhid Kevserî, *Husnû'l-Tekâzî fî Sîreti'l-İmâm Ebî Yûsuf el-Kâdî*, s:8.

Derslere gittiğim ilk gün İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh) bana: 'Ne ile meşguldün derslere neden gelmedin?' diye sordu.

Ben: 'Babamın sözünü dinleyerek geçim derdiyle meşgul oldum efendim.' diyerek mazeret beyan ederek derse oturdum.

Meclisteki insanlar dağıldıktan sonra İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh) bana bir kese verdi ve: 'Al bunu ihtiyaçlarına kullan.' dedi. Keseye bir baktım ki içinde yüz dirhem var.

Sonra bana: 'Dersleri sakın bırakma. Paran bitince de bana haber ver.' tembihinde bulundu. Ders halakalarına devam etmeye başladım. Daha az bir süre geçmişti ki bana yine yüz dirhem daha verdi. Sonrasında ihtiyaçlarımı karşılamaya devam etti. Her seferinde sanki paramın bittiğini haber alıyormuşçasına bir şey söylemeden bana harçlık verirdi." ¹⁰²

İmâm Şa'rânî (Rahimehullâh) anlatır: "İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh)ın farz olan abdestte, müstamel (kullanılmış) su ile abdesti men etmesi, abdest alan kimsenin günahlarının o suya düştüğünü görmesinden dolayıdır. Zira bir kapta biriken mustamel abdest suyunun hakikati mânevî bir keşif ile gözükecek olsa, o suyun bir hayvan leşi düşmüş gibi pislensmiş ve çirkin bir kokuya sahip olduğu görülür.

Ali el-Havvâs (Rahimehullâh) anlatır: 'İmâm-ı Ebû Hanîfe (Rahimehullâh) keşif ehlinin en büyüklerindendir. İnsanların abdest aldığı suyu görünce, içine düşen günahları -büyük ve küçük olanı birbirinden ayıracak şekilde- görürdü.

Bize ulaştı ki İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh) Kûfe camisinin abdesthanesine girmiş ve bir genci abdest alırken görmüş. Gencin abdest alırken azalarından dökülen su damlaları görünce ona: 'Oğlum! Anne ve babana karşı saygısız ve asi olmaktan tövbe et.' demiştir.

Başka bir adamın abdest artığının olduğu kabı görünce ona: 'Ey Kardeşim! Zinadan tövbe et.' bir başkasına da: 'Ey Kardeşim! İçki içmekten ve çalgı aletleri dinlemekten tövbe et.' demiştir. Bu sözler, olayları canlı görmek gibi olan mânevî müşahede sayesinde söylenmiştir." ¹⁰³

İmam Hatib Bağdâdî (*Rahimehullâh*) "*Târîhu Bağdâd*" adlı eserinde şöyle der:

"Bize Kadı Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ali b. Muhammed es-Saymerî, Ömer b. İbrahim el-Mukrî'den, o, Mukerrem b. Ahmed'den, o, Ömer b. İshak b. İbrahim'den, o da Ali b. Meymun'dan bize haber verdi ki; İmam Şafi (*Rahimehullâh*): 'Ne zaman bir sıkıntım bir ihtiyacım olsa iki rekât namaz kılıp Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ın kabrine gider, onun kabri ile teberrük eder orada hâcetimi Allah Teâlâ'dan isterdim. Daha oradan ayrılmadan da duam kabul olunurdu' diye anlattı." ¹⁰⁴

Muhammed el-Mehdi (*Rahimehullâh*) İmâm-ı Âzam'ın Allah Teâlâ'yı rüyasında gördüğünü ve ona: "Sübhane'l-Ebediyyi'l-Ebed..." tesbihini öğrettiğini nakleder. ¹⁰⁵

Rüyada Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*): "Nasıl ilim taleb edelim?" diye sorulduğunda Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*): "Ben Ebû Hanîfe'nin ilminin yanındayım." buyurmuştur. ¹⁰⁶

Ebû Osman Nasr b. Abdülkerim (*Rahimehullâh*), Ebû Yusuf'un şöyle dediğini işitmiştir:

"Rüyamda Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)'ı gördüm. Bir minder üzerinde oturmuştu. Etrafında talebeler vardı. Bir okka ve divit istedi. Arkadaşların arasından kalkarak istediği malzemeleri getirdim.

103- Şa'rârî, *a.g.e.* s:187-190.

104- Bağdâdî, *a.g.e.* c:1, s:123.

105- Muhammed Mehdi b. Ahmed el-Fâsî el-Kayserî, *Matâli'u'l-Meserrât bi Celâli Delâli'l-Hayrât*, s:45.

106- Bursevî, *a.g.e.* c:3, s:683.

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) yazmaya başladı. 'Ne yazıyorsunuz?' diye sordum. O: 'Cennet ehlinde olan talebelerimi yazıyorum.' dedi. Öyle deyince ben: 'Beni de onlar arasına yazmaz mısınız?' dedim. O: 'Evet' dedi ve beni en son yazdı." ¹⁰⁷

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) rüyasında Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)i görür. Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) ona: "Sen nasıl bana salat getiren kimseye sehiv secdesi vacip olur dersin?" diye sorar. İmam: "O kimse sana sehven salat ettiği için." diye cevap verince bu cevap Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)in çok hoşuna gider. ¹⁰⁸

İsmail b. Hammad b. Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) anlatır: "İki tane katırı olan Rafizi bir değirmenci vardı. Bunlardan birine Ebû Bekir, diğerine de Ömer adını vermişti.

Bir gün bu katırlardan biri sahibini teperek öldürdü. İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)a bu olay anlatıldığında: 'Gidin bakın, göreceksiniz ki onu tepeleyerek öldüren Ömer adını verdiği katırdır.' dedi. Kontrol ettiklerinde dediği gibi olduğunu gördüler." ¹⁰⁹

107- Necmüddin Ömer en-Nesefî, *el-Kand fî Zikri Ulemâi Semerkand*, s:253.

108- Zeynüddîn b. Nüceym, *el-Bahru'r-Râik*, c:2, s:97; İbn Âbidîn, *a.g.e*, c:4, s:480.

109- Nevevî, *a.g.e*, c:2, s:222.

5) İmâm-ı Âzam'ın Dilinden Hikmet Damlaları

"Bir kul Allah Teâlâ için bir direk gibi sürekli kıyamda dursa fakat midesine giren şeyin helal mi haram mı olduğuna dikkat etmese onun ibadeti kabul edilmez." ¹¹⁰

"Elli senedir insanlarla oturup kalkarım, bir kusurum olduğunda beni affeden, kendisine gidip gelmesem de beni ziyarete devam eden, kusurumu örten, kızdığı zamanda kötü bir şey yapmayacağından emin olduğum bir kimseyi göremedim. Esasında böyle olmayan kimselerle vakit kaybetmek büyük ahmaklıktır."

"Dünyaya buğzedilecek hiçbir neden olmasa, sadece içinde Allah Teâlâ'ya isyan ediliyor olması bunun için kâfidir."

"Her kim ilim elde etmeden makam ve riyaset peşinde koşarsa, halini değiştirmedikçe zellilikten kurtulamaz." ¹¹¹

"Ben günahları, insanı zelil ve perişan eden bir rezillik olarak gördüğüm için insanlık ve kişiliğimin gereği onları terk ettim. Bu, benim asla bırakmadığım bir düsturdur." ¹¹²

"Dinde anlayış (fıkıh) sahibi olmak hükümlerde anlayış sahibi olmaktan daha faziletlidir. Zira kişinin Rabbine nasıl ibadet edeceğini bilmesi çok ilim elde etmesinden daha hayırlıdır." ¹¹³

"Mümin bazen büyük bir günah işler. Bununla birlikte Allah o kula her şeyden daha sevgili olabilir. Zira mümin ateşe atılmakla, kalbinden Allah'a bir iftira atmak arasında seçim yapmak zorunda kalsa elbette ki ateşe atılmayı tercih eder." ¹¹⁴

110- Şa'rânî, a.g.e, s:54.

111- Seyyid Afîfî, a.g.e, s:77.

112- Meşşâd, a.g.e, s:28.

113- Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ebsat*, s:30.

114- Ebû Hanîfe, *el-Âlimü ve'l-Müte'allim*, s:76.

"Ben ilmi çok hamd ve şükür ile elde ettim. Ne zaman bir meseleyi anlayıp oradaki hikmete muttali olsam Allah'a hamd ederim, O da benim ilmimi arttırır." ¹¹⁵

"Fıkıh, kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir. İlim ancak amel için olur. Kişinin bildiği ile amel etmesi, ahireti için dünyayı terk etmesi anlamına gelir." ¹¹⁶

"Hangi günah kişiyi iman dairesinin dışına çeker?" diye sorulduğunda o: "İmanı için yaptığı şükürü terketmesi, son nefes korkusunu unutması ve kullara zulüm etmesi." diye cevap vermiştir. ¹¹⁷

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) gece namaz kılmak için değeri 1500 dirhem olan cüppe, şalvar, gömlek ve sarık giyer ve şöyle derdi: "Allah için süslenmek insanlar için süslenmekten daha evladır."

"Ulemanın menkıbelerini dinlemek bana çok fıkıh öğrenmekten daha sevimli gelir. Zira o kıssalarda onların güzel ahlakı ve edepleri vardır." ¹¹⁸

"Eğer âlimler Allah Teâlâ'nın dünya ve ahirette veli kulları değil ise, o zaman Allah Teâlâ'nın hiçbir veli kulu yok demektir." ¹¹⁹

Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*), Ebû Yusuf (*Rahimehullâh*)a şunları vasiyet etmiştir:

"İnsanlar arasında Allah'ı zikret ki bunu senden öğrensinler. Namazlarının peşinde bir takım virdler edin. Kur'an oku, Allah'ı zikret ve sana verdiği nimetlerden dolayı ona teşekkür et. Oruç tutmak için bilinen bazı günler belirle ki insanlar bu konuda seni örnek alsınlar.

115- Burhânüddîn Zernûcî, *Ta'limü'l-Müte'allim fî Tariki't-Te'allüm*, s:75.

116- Zernûcî, *a.g.e*, s:34

117- Bursevî, *a.g.e*, c:2, s:116.

118- Bedreddîn b. Ebî İshâk el-Kenânî, *Tezkiretü's-Sâmi' ve'l-Mütেকellim fî Edebi'l-İlmi ve'l-Müte'allim*, hâmişinde, s:50, Zernûcî, *a.g.e*, s:39.

119- Seyyid Afîfî, *a.g.e*, s:77.

Avamın kendilerine yeterli gördüklerini sen kendin için yeterli görme. Nefsini her daim gözet. Sürekli ilimle meşgul ol ki ilmin dünya ve ahirette sana fayda versin.

Ölümü sıkça hatırla ve ilim aldığın hocalarına dua et. Kur'an okumaya önem ver. Kabirleri, mübarek beldeleri ve Allah dostlarını ziyaret et. İnsanların Efendimiz (*Salâllâhu Aleyhi ve Sellem*) ve salih insanlar hakkında sana aktardıkları rüyalara itibar et." ¹²⁰

"*Tezkiretü's-Sâmi' ve'l-Mütekelim*" adlı kitabın hamisinde Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*)ın, Yusuf b. Halid es-Semî'ye yazdığı vasiyette ilmi ve ilim ehlini kimse hakir görmeye kalkmasın diye talebelerine: "Sarıkları büyük sarıp cüppelerinin yenlerini geniş tutmalarını." tavsiye etmiştir. ¹²¹

İmam-ı Rabbânî (*Kuddise Sirruhû*) şunları söyler: "Müslümanların imamı İmâm-ı Âzam el-Kûfi: 'Noksan sıfatlardan münezze olan Allahım! Sana hakkıyla ibadet edemedik. Ancak Seni hakkıyla bildik.' demiştir." ¹²²

Davut et-Tâî (*Rahimehullâh*) ilim tahsilinden sonra örnek alınan bir zat olunca İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*)a gelip: "Şimdi ne yapayım efendim?" dediğinde İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*): "Ameline çok dikkat et! Zira amelsiz ilim, ruhsuz beden gibidir." demiştir. ¹²³

İmâm-ı Âzam (*Rahimehullâh*) hakkında bize ulaşan kimisi burada nakledilmiş kaynaklara binaen şunu rahatlıkla söyleyebiliriz:

"İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (*Rahimehullâh*) hayatından -tıpkı fıkhıta olduğu gibi- tasavvuf medresesinin âdâb ve esaslarının iktibas edildiği tasavvuf imamlarından birisidir.

120- Ebû Hanîfe, *Vasiyeti Ebî Hanîfe li Ebî Yûsuf*, s:125.

121- Bursevî, *a.g.e*, c:3, s:198.

122- İmam Rabbânî, *a.g.e*, c:1, s:52.

123- Hücvirî, *a.g.e*, s:306.

İmam Ebû Hanîfe (Rahimehullâh) öyle bir hayat yaşa-
mıştır ki adeta o lisan-ı hal ile şu beyitleri terennüm edi-
yor gibidir:

*"Allah'ın razı olduğu bir hayatı olmayana,
Başka hüznün arama dostum bu ona yeter."*

İmâm-ı Âzam (Rahimehullâh)ın mezhebine tabi olup
onun görüşleriyle amel edip onu takip eden zühd ve ta-
savvuf ehli birçok evliya bulunmaktadır.

İbrahim b. Edhem, Şakîki Belhî, Maruf el-Kerhî, Ebû
Yezid el- Bistâmî, Fudayl b. İyad, Davud et-Tâî, Ebû
Hamid el-Leffâf, Halef b. Eyyûb, Abdullah b. Mübarek,
Veki' b. el-Cerrah, Ebû Bekr el-Verrâk, Bişr Hafî gibi pek
çok zevat İmam Ebû Hanîfe (Rahimehullâh)ın mezhebine
tabi olmuşlardır. Allah hepsine rahmet etsin. ¹²⁴

Eğer onu tabi olmaya ehil, rabbânî ve mürebbî bir
âlim ve imam olarak görmeselerdi, ona tabi olmaz ve gö-
rüşlerine değer vermezlerdi.

Risaleyi, Abdullah b. Mübarek'in İmâm-ı Âzam
(Rahimehullâh) hakkında söylediği şu şiirle bitirelim:

لَقَدْ زَانَ الْبِلَادَ وَمَنْ عَلَيْهَا إِمَامُ الْمُسْلِمِينَ أَبُو حَنِيفَةَ
بِأَحْكَامٍ وَأَثَارٍ وَفَقْهِ كَايَاتِ الزُّبُورِ عَلَى صَحِيفَةٍ
فَمَا فِي الْمَشْرِقَيْنِ لَهُ نَظِيرٌ وَلَا فِي الْمَغْرِبَيْنِ وَلَا بِكُوفَةٍ
يُبَيْتُ مُشَمَّرًا سَهَرَ اللَّيَالِي وَصَامَ نَهَارَهُ لِلَّهِ حَنِيفَةً

*"Dört bir yanı süsledi fakahetiyle,
Müslümanların imamı Ebû Hanîfe.*

*Ayetlerin Zebur'u süslediği gibi,
Fetvaları, eserleri, talebeleriyle.*

124- Hücvîrî, a.g.e, s:303; Hatîb Bağdâdî, a.g.e, c:13, s:324; Zehebî, a.g.e, s:11; İbn Âbidîn, a.g.e, c:1, s:41-43; Gazzî, a.g.e, c:3, s:234.

*Emsali yoktur onun ne iki batıda,
Ne kendi yurdu ne de iki doğuda.*

*Gösterişten değil haşyetindendi,
Geceleri kıyamı gündüzleri sıyamı.*"¹²⁵

Salât, Efendimiz Hazreti Muhammed'e, onun ailesine ve bütün arkadaşlarına olsun. Bütün hamdler âlemlerin Rabbine mahsustur.

125- Süyûtî, a.g.e, s:127; İbn Âbidîn, a.g.e, c:1, s:43-44.

MEHAZLAR

1) **AFÎFÎ**, Üstad Allame Seyyid Afîfî, "*Hayâtü İmâm-ı Ebî Hanîfe*", Matbaatü Selefiyye, Kâhire.

2) **ATTÂR**, Feridüddîn, "*Tezkiretü'l-Evliyâ*", Tahkik: D. Âsım İbrâhîm el-Keyâlî, Matbaa: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

3) **BAĞDÂDÎ**, Ebû Sa'îd Ahmed b. İsâ Harraz, "*Kitâbu's-Sıdk*", Talik: Hasan es-Semâhî Suveydân, Dârü'l-Kâdîrî, Birinci Baskı, 1418.

4) **BAĞDÂDÎ**, Hâfız Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Hatîb, "*Târihu Bağdâd (Medînetü's-Selâm)*", Dârü'l-Kitâbî'l-Arabî, Beyrut.

5) **BEYHAKÎ**, Ahmed b. Hüseyin, "*Kitâbu'l-Zühdi'l-Kebîr*", Tahkik: Takiyuddîn en-Nedvî, İkinci Baskı.

6) **BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, "*Sahîhu'l-Buhârî*", "*Fethü'l-Bârî*", Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî ile beraber, Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Matbaa: Selefiyye.

7) **BURSEVÎ**, İsmâîl Hakkı, "*Rûhu'l-Beyân*", Tahkik: Ahmed Âbid, Matbaa: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

8) **DİHLEVÎ**, Ahmed b. Abdurrahîm Şah Veliyyul-lâh, "*Huccetüllâhi'l-Bâliğa*", Tahkik: Saîd Ahmed b. Yûsuf el-Balenbûrî. Matbaa: Dârü İbni Kesîr, Dımeşk, Birinci Baskı, 1431.

9) **EBÛ HANÎFE**, Numan b. Sâbit, "*el-Âlimü ve'l-Müteallim*", Tahkik: Muhammed Revvas Kalacı, Matbaa: Mektebetü'l-Hüdâ, Haleb.

10) el-Fıkhü'l-Ebsat, Tahkik: Muhammed Zâhid el-Kevserî, Matbaa: Mektebetü'l-Ezherî.

11) **ELBÂNÎ**, Şeyh Vehbî Süleyman Gâvûcî, "*Ebû Hanîfe en-Nu'man İmâmu'l-Eimmeti'l-Fukahâ*", Mektebetu Dâri'l-Kalem, Dımeşk, 1393.

12) FARFÛR, Abdüllatif Sâlih, "Usûlu't-Tasavvuf", Dârü'l-Emân b. Atâillâh, Dimeşk.

13) GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, "İhyâ-u Ulûmi'd-Dîn", el-Meşhedü'l-Hüseynî.

14) GAZZÎ, Takiyüddîn b. Abdülkâdir el-Ğazzî, "Tâbakâtü's-Seniyye", Matbaa: Dârü'r-Rifâ'î, Riyad.

15) GEYLÂNÎ, Seyyid Abdülkâdir, "el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî", Matbaa: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

16) HARZEMÎ, Ebû Müeyyid Mahmud, "Minenü'r-Rahmân ale't-Tâbi'i'l-Celîl Ebî Hanîfeti'n-Nu'mân min Mukaddimetü'l-Câmi'i'l-Mesânîdi li'l-İmâmi'l-A'zam", Talik: Vehb b. Süleyman el-Elbânî, Matbaa: Dârü İbni Hazm.

17) HASKEFÎ, Yahyâ b. Selâme, "ed-Dürri'l-Muhtâr Şerhü Tenvîri'l-Ebsâr", Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, Bulak Mısır.

18) HEYSEMÎ, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekir, "Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'i'l-Fevâid", Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, İkinci Baskı.

19) HEYTEMÎ, Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer, "Hayrâtü'l-Hisân fî Menâkibi'l-İmâm Ebî Hanîfe", Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

20) HUCVÎRÎ, Ebû Hasen Ali b. Osman b. Ebî Alî Cellâbî, "Keşfü'l-Mahcub", Matbaa: Dârü'n-Nehzati'l-Arabiyye, Beyrut.

21) İBN ÂBÎDÎN, Muhammed Emin, "Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr", Matbaatü'l-Emîriyye, Mısır, 1323.

22) İBN ACÎBE, Ahmed b. Muhammed b. Hasenî, "Şerhu'l-Hikemi'l-Atâiyye", Matbaa: Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut.

23) "Kitâbu Mi'râci't-Teşevvüf ilâ Hakâiki't-Tasavvuf", Tahkik: Abdullâh Atem, Matbaa: Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, Birinci Baskı.

24) İBN ALLÂN, *"el-Fütûhâtu'r-Rabbâniyye ale'l-Ezkârî'n-Neveviyye"*, Matbaa: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

25) İBN ARABÎ, Şeyhü'l-Ekber Muhammed Muhyiddin et-Tâî el-Endülûsî, *"Rûhu'l-Küdüs fî Muhâsebeti'n-Nüfûs"*, Talik: Mahmud Bicu, Matbaa: Dârü'l-Beyrûtî.

26) İBN EBÎ AVVÂM, Ebû Kâsım Abdullâh Muhammed b. Ahmed Sa'dî, *"Fezâilü Ebî Hanîfe Nu'mân b. Sâbit el-Kûfî ve Ahbâruhû ve Menâkibuhû"*, Mahtut.

27) İBN HACER, Şihâbüddîn Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer, *"el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe"*, Tahkik: Tâhâ Muhammed ez-Zeynî, Mektebetü Külliyyâtî'l-Ezheriyye.

28) İBN HALDUN, Abdurrahman, *"Mukaddimetü ibni Haldun"*, Matbaa: Dârü'l-Fikr, Beyrut.

29) İBN HALLİKÂN, Ebû Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *"Vefâyâtü'l-A'yân ve Ebnâü Ebnâi'z-Zaman"*, Tahkik: D. İhsan Abbâs, Matbaa: Darü's-Sakâfe, Beyrut.

30) İBN KESÎR, Ebu'l-Fidâ, *"el-Bidâye ve'n-Nihâye"*, Tahkik: Ahmed Ebû Mulhim, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Birinci baskı, 1405.

31) İBN MÜLAKKÎN, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Ali el-Mısrî, *"Tabakâtü'l-Evliyâ"*, Matbaa: Mektebetü'l-Hancı, Kâhire.

32) İBN NÜCEYM, Zeynüddîn, *"el-Bahru'r-Râik"*, Pakistan, Karaçi.

33) İBN RECEB, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Şihâb el-Bağdâdî, *"Câmi'u'l-Ulûmi ve'l-Hikem fî Şerhi Hamsîne Hadîsen Min Cevâmi'i'l-Kelim"*, Tahkik: Şu'ayb el-Arnâvut, Müessesetü'r-Risâle, 1412.

34) İBN TEYMİYYE, Ebu'l-Abbâs Takiyüddîn, *"Minhâcü's-Sünne fî Nakzi Kelâmi's-Şî'a"*, Matbaa: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

35) İBN VERDÎ, Zeynuddîn Ömer b. Muzaffer, "*Târihu ibnü'l-Verdî*", Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1418.

36) İSÂ, Şeyh Abdülkâdir, "*Hakâik anî't-Tasavvuf*", Matbaatü'l-Vataniyye, Umman, Dördüncü Baskı.

37) İSBAHÂNÎ, Ebû Nu'aym Ahmed b. Abdillâh, "*Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ*", Matbaa: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

38) KAYSERÎ, Muhammed Mehdi b. Ahmed b. Yûsuf el-Fâsî, "*Matâli'u'l-Meserrât bi Celâili Delâili'l-Hayrât*", Tahkik: Hasan Ahmed Abdülâlî.

39) KENÂNÎ, Bedreddin b. İshak İbrahim b. Seyyid ebi'l-Fadl Sâdullah b. Cema'a, "*Tezkiretü's-Sâmi' ve'l-Mütekellim fi Edebi'l-İlmi ve'l-Müte'allim*", Matbaa: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Ofset, Beyrut.

40) KERDERÎ, Hâfıziddîn b. Muhammed, "*Menâkıbü'l-İmâm Ebî Hanîfe*", Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

41) KEYSERÎ, Muhammed Zâhid, "*Hüsnu't-Tekâzî fi Sîreti'l-İmâm Ebî Yûsufi'l-Kâdî*", Matbaa: Mektebetü'l-Ezheriyye, Kâhire. Matbaa: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

42) KEYRÂNEVÎ, Şeyh Habib Ahmed, "*Ebû Hanîfe ve Ashâbuhû*".

43) KONEVÎ, Nûh b. Mustafâ, "*el-Kelimâtü's-Şerîfe fi Tenzîhi Ebî Hanîfe an Turruhâti's-Sehîfe*", Yazma. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşirağa Bölümü, no:509.

44) KURAŞÎ, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdulkâdir b. Muhammed, "*el-Cevherü'l-Muziyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye*", Mustafa İsâ Bâbi'l-Halebî, Mısır.

45) KUŞEYRÎ, Ebû Kâsım Hevâzin b. Abdülmelik en-Nisâbü'rî, "*Risâletü'l-Kuşeyriyye*", Matbaa: Mustafa İsâ Bâbi'l-Halebî, Kâhire.

46) LEKNEVÎ, Ebu'l-Hasenât Abdülhayy, "*İkâmetü'l-Hucce alâ Enne'l-İksâra fi't-Te'abbüdi Leyse bi Bid'a*", Tahkik: Abdülfettah Ebû Gudde, Matbaa: Mektebetü'l-Matbaati'l-İslâmiyye, İkinci Baskı.

47) **MEKKÎ**, Ebû Tâlib, "A'mâlü'n-Nebiyyîn ve's-Selefi's-Sâlihîn min Semerâti İlmi'l-Kulûb", Tahkik: Mustafâ İbrahim Hamza, Mektebetü'l-Ferâbî, İkinci baskı, 1420.

48) **MEKKÎ**, Muvaffık Ahmed b. Muhammed, "Menâkıbu'l-İmâm Ebî Hanîfe", Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

49) **MERVEZÎ**, Abdullah b. Mübarek, "Kitâbu'z-Zühd", Tahkik: Habibü'r-Rahmân el-A'zamî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

50) **MEŞŞÂD**, Hasan Muhammed, "Buğyetü'l-Müstersidîn bi Tercümeti'l-Eimmeti'l-Müctehidîn."

51) **MÜNÂVÎ**, Abdürraûf, "el-Kevâkibü'd-Dürriyye fî Terâcimi's-Se'âdeti's-Sûfiyye", Matbaa: Mektebetü'l-Ezheriyye, Kâhire.

52) **MÜSLİM**, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, "Sahihu'l-Müslim", Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Matbaa: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Mustafa İsa Bâbi'l-Halebî, Mısır.

53) **NAKİB**, Ahmed b. Muhammed Nâsiruddîn, "Mezhebü'l-Hanefî", Matbaa: Mektebetü'r-Rüşd, Riyad.

54) **NESEFÎ**, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, "Tefsîru'n-Nesefî."

55) **NESEFÎ**, Necmüddin Ömer b. Ahmed, "el-Kand fî Zikri Ulemâi Semerkand", Tahkik: Nazar Muhammed el-Feryâbî, Matbaa: Mektebetü'l-Kevser.

56) **NESÂÎ**, Ebû Abdirrahmân b. Şu'ayb, "Kitâbu's-Süneni'l-Kübrâ", Tahkik: Hasan Abdülmün'im eş-Şelbî, Matbaa: Müessesetü'r-Risâle.

57) **NEVEVÎ**, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddin b. Şeref, "Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lüğât", Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan.

58) **NİSÂBÜRÎ**, Abdullâh b. Hüseyin Ebî Bekir b. Ebî Kâsım, "el-Ehâdisü's-Seb'a an Seb'atin mine's-Sahâbeti Ravâ Anhümü'l-İmâmu Ebû Hanîfe", Tahkik: Latifurrahmân Behrâcî el-Kâsimî, Mektebetü'l-Haremeyn, 1425.

59) NU'MÂNÎ, Muhammed Abdurreşid, "*Mekânetü'l-İmâm Ebî Hanîfe fî'l-Hadis*", Matbaa: Mektebetü Matbaatü'l-İslâmiyye, Haleb.

60) RENDÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim b. Abbad Nefezi, "*Resâilü'l-Kübrâ*", Tahkik: D. Muhammed b. Azuz, Matbaa: Dâru ibni Hazm.

61) SAYMERÎ, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ali, "*Ahbâru Ebî Hanîfe ve Ashâbuhû*", Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

62) SERHENDÎ, el-İmâmu'r-Rabbânî Ahmed el-Fârûkî, "*el-Mektûbât*", İstanbul.

63) SÜYÛTÎ, Ebu'l-Fadl Celâleddîn, "*Tebyîzu's-Sahîfe bi Menâkibi'l-İmâm Ebî Hanîfe*", İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye, Pakistan.

64) SÜHREVERDÎ, Şihâbüddîn Ömer, "*Avârifü'l-Me'ârif*", Matbaa: Mektebetü'l-Meşhedi'l-Hüseyinî, Kâhire.

65) SÜLEMÎ, Ebû Abdirrahmân, "*Tabakâtu's-Sûfiyye*", Matbaa: Mektebetü'l-Hancı, Kâhire.

66) ŞA'RÂNÎ, Ebu'l-Mevâhib Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali Ensârî, "*Mizânü'l-Kübrâ*", Matbaa: Mektebetü's-Sekâfatü'd-Dîniyye, Mısır, Birinci Baskı.

67) "*Kitâbü'l-Cevâhiri ve'd-Dürer*", Matbaa: Mektebetü'l-Ezheriyyeti't-Türâs, Birinci Baskı.

68) "*et-Tabakâtü'l-Kübrâ*", Matbaa: Dârü'l-Fikr, Beyrut.

69) "*Tenbîhü'l-Muğterrîn Evâhiri'l-Karni'l-Âşir Alâ mâ Hâlefû fihî Selefühümü't-Tahir*", 1423.

70) "*Levâkihü'l-Envârî'l-Kudsiyye fî Beyânî'l-Uhûdi'l-Muhammediyye*", Matbaa: Dârü'l-Kalemi'l-Arabî.

71) TABERÂNÎ, Ebû Kâsım Süleyman b. Ahmed, "*el-Mu'cemü'l-Kebîr*", Tahkik: Hamdi Abdülmecid Selefî, Matbaa: Vizâratü'l-Evkafî'l-İrâkî.

72) **TİCÂNÎ**, Muhammed Sâih eş-Şarkî el-Amrî, "Buğyetü'l-Müstefid li Şerhi Münyeti'l-Mürîd", Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, Birinci baskı, 1430.

73) **TİCÂNÎ**, Ahmed el-Fûtî, "et-Tasavvufü'l-İslâmî Mebâdiuhû ve Mekâsiduhû ve Nemayâtuhû", Matbaatü'l-Menar, Tunus.

74) **TÛSÎ**, Ebu'n-Nasr Sirâc Abdullâh b. Ali, b. Muhammed b. Yahyâ, "el-Lûm'a fî't-Tasavvuf", Matbaa: Şirketü Kudus, Kâhire.

75) **TÛRKMÂNÎ**, İdris b. Bidiken b. Abdullâh, "el-Lum'a fî'l-Havâdisi ve'l-Bid'a", Matbaa: Dârü ibni Hazm, Beyrut.

76) **URCUN**, Muhammed Sâdık İbrâhîm, "et-Tasavvuf fî'l-İslâm Menâbihuhû ve Etvâruhû", İ'tinâ: Hasen Semâhî Süveydan, Dâru Vahyi'l-Kalem, Beyrut, Birinci Baskı, 1425.

77) **ZEHEBÎ**, Ebû Abdillâh Muahmmmed b. Ahmed b. Osman, "Menâkibü'l-İmâm Ebî Hanîfe ve Sâhibeyhi", Lecnetü İhyâi'l-Me'ârifî'n-Nu'mânîyye, Haydarâbâd.

78) **ZERRÛK**, Ebû Abbâs Ahmed b. Ahmed b. Muhammed, "Kavâidü't-Tasavvuf", Matbaa: Mektebetü'l-Ezheriyyeti't-Türâs, Mısır, Birinci Baskı.

79) "İddetü'l-Mürîdi's-Sâdık", Tahkik: Sâdık b. Abdirrahmân, Matbaa: Mektebetü b. Hamude, Libya, İkinci Baskı.

80) **ZERNÛCÎ**, Burhâneddîn, "Ta'lîmü'l-Müte'allim fî Tarîki't-te'allüm", Tahkik: Nezâr Hemdân, Matbaa: Dârü İbni Kesir, Dimeşk.

FİHRİST

Mukaddime..... 3

1.BÖLÜM

TASAVVUFUN MENŞEİ 5

1) Tasavvufun Kur'an ve Sünnet'teki Yeri 5

2) Tasavvuf Bidat Midir? 12

3) Tasavvufun Mahiyet ve Gayesi..... 19

4) Tasavvufun Hükümü 25

5) "Mevzû" Rivayetler Meselesi..... 27

6) Şeyhe İhtiyaç Var Mıdır?..... 28

2.BÖLÜM

İMÂM-I ÂZAM'IN TASAVVUFTAKİ MEVKİİ..... 31

1) İmâm-ı Âzam'ın Hayatından Satır Başları..... 31

2) İmâm-ı Âzam'ın Zühd ve Takvası..... 35

3) İmâm-ı Âzam'ın Velayeti..... 45

4) Kerametleri 50

5) İmâm-ı Âzam'ın Dilinden Hikmet Damlaları 56

Mehazlar..... 61

Tasavvuf, fıkıh, kelam, usûl gibi kökenlerini selefte bulan ve zaman içinde o temeller çerçevesinde tekâmül eden şer'î ilimlerin en büyüklerindendir. Tasavvufun menşei ve tekâmül sürecinin doğru yorumlanabilmesi için selef-i sâlihînin hayatlarından alınacak önemli ipuçları vardır.

Adı ile anılan bir mezhebin bânîsi, fakihliği ile maruf bir şahsiyet olan Ebû Hanîfe (Rahimehullâh)ın özellikle tasavvuf ilmindeki mevkiini ön plana çıkartmamızın sebebi bu sürece bir nebze olsun ışık tutabilmektir. Böylelikle görülecektir ki İmam-ı Azam (Rahimehullâh); fıkıh, hadis ve diğer şer'î ilimlerde imam olduğu gibi takva, züht, tasavvuf ve hakikat ilminde de bir imamdır.

ISBN 978-605-85078-1-4

9 786058 507814